

Jaarverslag 2008

Jaarverslag 2008

PON, kennis in uitvoering

april 2009

© 2009 PON, kennis in uitvoering

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het PON. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

Vermenigvuldiging en publicatie in een andere vorm dan dit rapport is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van het PON.

PON

Postbus 90123

5000 LA Tilburg

Telefoon: (013) 535 15 35

Fax: (013) 535 81 69

E-mail: info@hetpon.nl

Internet: www.hetpon.nl

Inhoud

Voorwoord	5
1 Inleiding	7
1.1 De positie van het PON	7
1.2 Opbouw van het Jaarverslag	7
2 De programmaliijnen	8
2.1 Stad en Platteland	8
2.2 Bestuur en Informatie	8
2.3 Zorg en Maatschappelijke Inzet	9
2.4 Participatie en Cultuur	10
Bijlage 1: Projectenoverzicht	11
1 Programmalijn Stad en Platteland	11
2 Programmalijn Bestuur en Informatie	19
3 Programmalijn Zorg en Maatschappelijke Inzet	23
4 Programmalijn Participatie en Cultuur	30
Bijlage 2: PON-publicaties	39
Bijlage 3: Publicaties in samenwerking met derden	45
Bijlage 4: Artikelen	46
Bijlage 5: Lezingen en gespreksleiding	47
Bijlage 6: Opdrachtgevers	50
Bijlage 7: Bestuur en bureau	52

Voorwoord

Kennis in uitvoering. Sinds september 2008 prijkt deze ondertitel op alle communicatie-uitingen van het PON. Het geeft aan dat het PON thuis is op het gebied van onderzoek en tegelijkertijd thuis is in de uitvoering. Vaak verbinden we beide zaken aan elkaar. Nooit onderzoek om het onderzoek, maar altijd ten dienste van de praktijk. En als we adviseren of nieuwe methodieken ontwikkelen, dan betrekken we daar altijd de meest recente kennis bij. Die combinatie maakt het PON sterk. Vanwege die combinatie en onze geworteldheid in de Brabantse samenleving weten vele opdrachtgevers ons te vinden.

Kennis in uitvoering laat ook zien dat we niet stil (willen) staan. Het PON zoekt altijd nieuwe wegen, nieuwe gezichtspunten, nieuwe inspiratie. In 2008 heeft de nadruk gelegen op het verder ontwikkelen van de vraaggerichte sturing vanuit de provincie. Binnen het PON zijn we ons gaan focussen op vier inhoudelijke thema's: leefbaarheid, participatie, zorg en jeugd. Bovendien zijn we samen met de provincie aan de slag gegaan met de ontwikkeling van de functie van panbureau.

Kennis in uitvoering betekent niet dat we de kern van het PON willen wijzigen. Het PON is en blijft betrouwbaar en betrokken bij beleid en maatschappij. Het PON heeft altijd hart gehad voor de provincie Brabant; ook dat zal blijven.

Kennis in uitvoering, dat straalt het *Jaarverslag 2008* helmaal uit. Het PON is er weer in geslaagd om ruim honderd projecten uit te voeren op het gebied van sociaal-maatschappelijke vraagstukken die de opdrachtgevers hebben ondersteund bij de uitvoering van hun beleid. Dit jaarverslag laat zien dat we nog steeds een speciale rol spelen voor onze traditionele opdrachtgever, de directie SCO van de provincie Noord-Brabant.

Het Jaarverslag geeft ook inzicht in de diversiteit aan andere opdrachtgevers die het PON aan zich weet te binden. Het varieert van een enkele subsidieverlening door een fonds, tot structurele relaties met een aantal gemeenten en woningcorporaties. Die diversiteit biedt het PON een enorme breedte aan ervaringen en daarnaast ook een stevige basis voor de toekomst.

In 2008 zijn vele fundamenten gelegd en verstevigd. We hebben er veel vertrouwen in dat deze de basis vormen voor een verdere uitbouw van het PON als instituut dat met zijn specifieke expertise bouwt aan een betere Brabantse samenleving.

dr. Erna Hooghiemstra
directeur

1 Inleiding

1.1 De positie van het PON

Het PON heeft in 2008 nauw samengewerkt met de provincie Noord-Brabant. Door voortdurend in overleg te treden hebben we een uitgekiend pakket weten samen te stellen van projecten waar de provincie behoefte aan had in 2008. Het varieert van kleine opdrachten, vaak samenhangend met urgente beleidsontwikkelingen, tot meer substantiële programma's die soms meerdere jaren beslaan. Naast de projecten die we hebben uitgevoerd in het kader van onze subsidierelatie heeft het PON vele projecten uitgevoerd voor andere opdrachtgevers. In 2008 was de verhouding tussen de dagen besteed in het kader van onze subsidie en de dagen besteed aan extern gefinancierde opdrachten ongeveer 40 : 60.

We hebben in dit Jaarverslag onze activiteiten ondergebracht in vier programma-lijnen, te weten Stad en Platteland, Bestuur en Informatie, Zorg en Maatschappelijke Inzet, Participatie en Cultuur. Deze programmalijnen sluiten stuk voor stuk aan op de speerpunten van het provinciale beleid.

1.2 Opbouw van het Jaarverslag

Dit Jaarverslag is als volgt opgebouwd. Na dit inleidende hoofdstuk volgt hoofdstuk 2, waarin in kort bestek de activiteiten worden benoemd die in 2008 zijn uitgevoerd in de vier programmalijnen. Bijlage 1 geeft een overzicht van alle projecten per programmalijn, onderscheiden naar basisstructuur, flexibel volume (beide zijn onderdeel van de provinciale subsidie) en betaalde opdrachten. In Bijlage 2 worden de publicaties genoemd die het PON in 2008 heeft uitgebracht. Bijlage 3 benoemt de publicaties die we samen met anderen maakten. Bijlage 4 bevat een overzicht van de artikelen die we publiceerden. Bijlage 5 laat zien bij welke gelegenheden wij een inleiding, workshop of de gespreksleiding verzorgden. Bijlage 6 geeft een overzicht van de opdrachtgevers waar het PON in 2008 voor werkte. Bijlage 7 ten slotte geeft de samenstelling van het bestuur en bureau.

2 De programmaliijnen

Dit hoofdstuk geeft in vogelvlucht een beknopte beschrijving van de activiteiten die het PON in 2008 in de vier programmaliijnen heeft uitgevoerd.

2.1 Stad en Platteland

In het voorjaar van 2008 zijn de provinciale uitvoeringsprogramma's rond *Leefbare wijken* en *Leefbare dorpen* vastgesteld. Veel van de werkzaamheden uit onze programmaliijn Stad en Platteland sluiten nauw aan op deze provinciale programma's. Zo boden wij ondersteuning aan de provinciale planbegeleiders, die de taak hebben gemeenten te helpen bij de vertaling van leefbaarheidsplannen naar uitvoering. Ook inventariseerden wij welke meetinstrumenten voor de leefbaarheid van wijken en dorpen door gemeenten worden gehanteerd. En wij gingen na in hoeverre die instrumenten ook informatie opleveren over het sociaal-culturele domein.

Wij werkten, samen met de provincie, aan de opzet en uitvoering van de Brabantse Dorpen Derby, een wedstrijd die burgers wil stimuleren zich in te zetten voor de leefbaarheid van hun buurt of dorp.

De provincie is zeer geïnteresseerd in de vraag in hoeverre de provinciale ondersteuning (in personele en/of financiële zin) van lokale leefbaarheidsprojecten en -initiatieven daadwerkelijk effect heeft. Daarvoor ontwikkelden, in samenspraak met de provincie, wij een monitoringsystematiek, waarbij projectaanvragers bij de start, tussentijds en bij het eindresultaat informatie dienen aan te leveren.

We hebben in 2008 een begin gemaakt met het samenstellen van een kernachtig overzicht van feiten en cijfers over de leefbaarheid van wijken en dorpen in Noord-Brabant. In 2009 wordt dit gepubliceerd in de vorm van een reeks *factsheets*.

Naast werkzaamheden voor de provincie voerden wij in de programmaliijn Stad en Platteland ook vele activiteiten uit voor andere opdrachtgevers. Zo stelden wij, in opdracht van gemeenten, voor diverse wijken en dorpen ontwikkelingsplannen op, waarbij de inbreng van inwoners centraal staat. Die Dorps- en Wijkontwikkelingsplannen dienen vervolgens hun vertaling te krijgen in uitvoeringsprogramma's. Ook daarbij biedt het PON zijn diensten aan.

Op verschillende plekken verzorgden wij, in opdracht van gemeenten of woningcorporaties, procesbegeleiding op lokaal vlak, bijvoorbeeld bij de totstandkoming van multifunctionele accommodaties of de herstructurering van voorzieningen.

De werkzaamheden voor twee grote opdrachtgevers op het gebied van leefbaarheid (de vereniging kleine kernen noord-brabant en Stichting Op het Dorp) werden in 2008 voortgezet.

2.2 Bestuur en Informatie

In 2008 heeft het PON, samen met de provincie, opnieuw veel tijd geïnvesteerd in het onderwerp informatievoorziening: het verzamelen, analyseren en interpreteren van gegevens, het monitoren van maatschappelijke ontwikkelingen en trends en in de vertaling daarvan naar beleid. PON en provincie hebben besloten om de planbureaufunctie van het PON de komende jaren te gaan versterken. In 2009 wordt daarmee al een begin gemaakt.

Op het gebied van Bestuur en Informatie beschikt het PON over een aantal instrumenten, zoals Brabantpanel, de Sociale Atlas Brabant en Waarstaatjegemeente.n *Burgerrollen!* (voorheen: De Staat van de Gemeente), die met een zekere regelmaat worden ingezet. Dat gebeurde ook in 2008.

Ook leverden wij opnieuw onze bijdrage aan Telos, het Brabants centrum voor duurzame ontwikkeling, zowel bij werkplanprojecten als bij betaalde opdrachten. Ook de activiteiten voor het secretariaat van de Vereniging Brabantse gemeenten (VBG) werden voortgezet.

2.3 Zorg en Maatschappelijke Inzet

In 2008 voerden we verschillende opdrachten uit die gerelateerd zijn aan de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo). Als onderdeel van de provinciale basisstructuur inventariseerden we het lokale Wmo-beleid in Brabantse gemeenten. Daaruit kwam naar voren dat de Wmo-beleidsnota's een heel verschillend karakter hadden en de accenten erin nogal verschilden. Dat had te maken met de lokale situatie, maar ook met de mate waarin gemeenten voortgang hadden geboekt met hun Wmo-beleid. De provincie heeft de uitkomsten als handvat gebruikt in haar gesprekken met gemeenten.

Een tweede aandachtspunt in het afgelopen jaar waren de ontwikkelingen in de thuiszorg en de gevolgen van de systeemveranderingen daarin. We hebben dit thema vanuit verschillende invalshoeken onderzocht. We hebben gekeken naar de ontwikkelingen in het Persoonsgebonden Budget (PGB) en de Zelfstandigen Zonder Personeel in de zorg (zzp-ers). Bij dit laatste ging onze aandacht vooral uit naar de wijze waarop verschillende partijen de kwaliteit van zorg door zzp-ers willen waarborgen.

Daarnaast hebben we gekeken naar de ervaringen van ouderen als gevolg van deze systeemveranderingen. De signaalfunctie is niet meer vanzelfsprekend in de nieuwe situatie. Dit heeft tot gevolg dat er nieuwe regiefuncties, zoals de zorgmakelaar, in het leven worden geroepen, maar die zijn nog lang niet altijd bekend. Dat leidt er toe dat groepen ouderen zonder netwerk extra kwetsbaar worden. Voor externe opdrachtgevers voerde het PON diverse evaluaties uit. Zo onderzochten we wat de invoering van de Wmo betekent voor de lokale mantelzorgondersteuning. Ook deden we een klanttevredenheidsonderzoek in het kader van de Wmo.

Op het gebied van maatschappelijke inzet hebben we voor de provincie een aantal projecten gericht op informele zorg uitgevoerd. Met name de wijze waarop de mantelzorg op dit moment functioneert had in 2008 onze aandacht. We hebben 45 Brabantse projecten voor informele zorg en respijtzorg gemonitord. Daarnaast hebben we een studie verricht naar de wijze waarop het sociale netwerk van kwetsbare mensen op buurniveau versterkt kan worden.

In 2008 is het PON ook verder gegaan met de ontwikkeling van het WZSW-concept (Woon-Zorg-Service in de Wijk) in Midden-Brabant. Op grond van de resultaten hiervan besloot de provincie om het WZSW-concept provinciebreed te implementeren. PON en Stichting Zet zijn gestart met de acquisitie daarvoor. Voor gemeenten deden we onder meer onderzoek naar de behoefte aan respijtzorg en de ontwikkeling van NAH (niet aangeboren hersenletsel) buddyzorg. In opdracht van verschillende fondsen zijn we in 2008 verder gegaan met het project *De zorg gaat door!*. Dit project besteedt aandacht aan de omgang van professionals in intramurale instellingen met mantelzorgers. Het PON heeft daartoe een lespakket ontwikkeld.

2.4 Participatie en Cultuur

In de programmalijn Participatie en Cultuur onderscheidt het PON de speerpunten participatie, cultuur en jeugd.

Participatie

Ter bevordering van de arbeidsparticipatie deden wij, samen met Palet en PSW, in opdracht van de provincie een vooronderzoek naar de vraag in hoeverre allochtone vrouwen een bijdrage kunnen leveren aan de arbeidstekorten in de zorgsector in Noord-Brabant. Dit heeft geleid tot vijf scenario's die in 2009 verder zullen uitgewerkt.

In 2008 is een begin gemaakt met de voorbereidingen van de provinciale monitor sociale participatie die het PON ook al in 1999 en 2004 uitvoerde. Als tegenhanger van sociale participatie hebben wij geïnvesteerd in kennisontwikkeling rond sociaal isolement. Samen met de PRVMZ is hierover een advies voor de provincie opgesteld.

Cultuur

Cultuur is in al haar verschijningsvormen de laatste jaren een dominant thema geworden. Daarbij gaat het in toenemende mate ook om cultuur als middel om de participatie en cohesie binnen nieuwe wijken te bevorderen.

In dit kader hebben wij in 2007 een aantal initiatieven geïdentificeerd in het onderzoek *Cultuur als motor van participatie*. In het vervolgonderzoek hierop is gezocht naar meer inspirerende voorbeelden van *community art*. Daarvoor zijn gesprekken gevoerd met deskundigen uit de wereld van kunst en cultuur en participatie. Er zijn aanbevelingen en twee concrete voorstellen opgesteld die op korte termijn gerealiseerd kunnen worden.

Op basis van de uitkomsten van de in 2007 door het PON uitgebrachte Cultuurmonitor zijn verkennende gesprekken gevoerd om deze monitor ook aan gemeenten aan te bieden. Daarnaast werden in overleg met de provincie mogelijkheden onderzocht om cultuurindicatoren te gaan ontwikkelen.

Jeugd

Het PON heeft in 2008 veel opdrachten uitgevoerd op het terrein van jeugd. In het kader van de verbeteragenda voor de jeugd wil de provincie investeren in een betere aansluiting van jeugdzorgvoorzieningen en preventieve voorzieningen. Daartoe verzamelt de provincie stuurinformatie die door het PON verwerkt zal worden. Daarnaast is een verkenning uitgevoerd naar de voors en tegens van hulpverlening via internet.

Voor landelijke organisaties, zoals het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) en de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) heeft het PON een aantal inventariserende onderzoeken uitgevoerd op het terrein van jeugd en gezin. Voor gemeenten voerden we diverse opdrachten uit, zoals een evaluatie van het schoolmaatschappelijk werk, een onderzoek naar onderwijs en jeugd in impuls wijken en een onderzoek naar kenmerken van jongerengroepen.

In 2008 heeft het PON het projectleiderschap op zich genomen van het ZonMw-project *Academische Werkplaats Diversiteit in het Jeugdbeleid*, een samenwerkingsverband tussen onderzoek, wetenschap en praktijk in Brabant.

Bijlage 1: Projectenoverzicht

1 Programmaliijn Stad en Platteland

Basisstructuur

Vastgelopen leefbaarheidsprojecten

Het blijkt dat sommige leefbaarheidsprojecten in steden of op het platteland een voortijdig einde vinden of mislukken. In opdracht van de provincie ging het PON na wat de faalfactoren zijn bij leefbaarheidsinitiatieven. Immers, ook uit valkuilen zijn wijze lessen te trekken. Begin 2008 verscheen een brochure met een top-10 van faalfactoren. Deze is op ruime schaal verspreid.

Verbinding stad-platteland

In 2007 is het PON in opdracht van de provincie gestart met een driejarig project, waarin gezocht wordt naar de verbinding tussen stad en platteland. Na een verkenning van het vraagstuk in 2007 is in 2008 gewerkt langs vier, elkaar aanvullende sporen: onderzoek, experimenten, meningsvorming en communicatie. Het onderzoek is uitgevoerd in de vorm van een *quick scan* van bestaande kennis en bronnen. De experimenten haken in op bestaande initiatieven in Brabant, waarbij stad en platteland elkaar ontmoeten. De werkzaamheden hiervoor zijn medefinancierd door Futura (een samenwerkingsverband van zes Brabantse woningcorporaties), de gemeente 's-Hertogenbosch en waterschap De Dommel. Voor de meningsvorming is een Brabant-breed forum opgezet, dat na de eerste bijeenkomst in 2008 in 2009 nog tweemaal bijeen zal komen. Voor de communicatie wordt gebruik gemaakt van internet, zie www.brabant-stadenplatteland.nl.

Ondersteuning provinciale planbegeleiders

De directie SCO heeft in 2008 een team van provinciale planbegeleiders ingesteld. Zij zijn gemeenten behulpzaam bij het vertalen van plan naar uitvoering bij leefbaarheidsprojecten. In opdracht van de provincie heeft het PON in 2008 een aantal trainings- en intervisiebijeenkomsten voor de planbegeleiders belegd. Daarin werd aan de hand van concrete casussen het onderwerp van plan naar uitvoering verder uitgediept. In gemeenten waar het extreem lastig is om de slag naar uitvoering te maken, biedt het PON op verzoek van de provincie zijn diensten aan.

Dorps- en Wijkontwikkelingsplannen nieuwe stijl

In 2007 heeft het PON in opdracht van de provincie een aantal vernieuwingen doorgevoerd in de werkwijze die wordt gebruikt bij Dorps- en Wijkontwikkelingsplannen. Die vernieuwingen zijn concreet toegepast bij de totstandkoming van een Wijkontwikkelingsplan en enkele Dorpsontwikkelingsplannen in de gemeente Waalwijk. Deze plannen verschenen in 2008.

Brochure Dorpsontwikkelingsplannen

De afgelopen tijd hebben bewoners in tal van dorpen gewerkt aan het opstellen van Dorpsontwikkelingsplannen (DOP's). Een DOP geeft idealiter een integrale visie op de toekomst van het dorp. In opdracht van de provincie en het PON inventariseerde de journalist Hans Horsten de praktijkervaringen van zeven Brabantse DOP's. De resultaten daarvan zijn gebundeld in de brochure *Tussen verwachtingen en werkelijkheid. Dorpsontwikkelingsplannen in de praktijk*, die begin 2008 verscheen. De provincie heeft de brochure op ruime schaal verspreid.

Onderzoek naar nieuwe financieringsvormen

Naast de gebruikelijk manieren om leefbaarheidsinitiatieven te financieren (met inzet van middelen van overheden en maatschappelijke organisaties, zoals woningcorporaties en zorginstellingen), blijken ook bewoners steeds vaker bereid om zelf (ook financieel) te investeren in hun leefomgeving. Dit was voor de provincie aanleiding om het PON opdracht te geven een inventarisatie uit te voeren naar nieuwe financieringsvormen op sociaal-maatschappelijk terrein. In het onderzoek is onder meer gekeken naar de mogelijkheden van een *revolving fund*, investeringssubsidies, publiek-private samenwerkingrelaties, streekrekening et cetera. Het onderzoek is afgerond met een advies aan de provincie.

Trendanalyse sociale participatie in stad en platteland

In opdracht van de provincie voerde het PON een secundaire analyse uit op de data van de door het PON opgestelde monitoren sociale participatie 1999 en 2004. De rapportage geeft inzicht in de ontwikkelingen op het terrein van vrijwilligerswerk, buurtbetrokkenheid en mantelzorg in Noord-Brabant. Tevens is nagegaan welke verschillen er bestaan tussen inwoners van grote, middelgrote en kleine gemeenten.

Inventarisatie meetinstrumenten leefbaarheid

Er zijn diverse instrumenten ontwikkeld die tot doel hebben de woon- en leef-situatie in wijken te meten. In opdracht van de provincie heeft het PON een inventarisatie gehouden onder alle Brabantse gemeenten om na te gaan welke instrumenten worden gebruikt. Ook is een verkenning uitgevoerd naar landelijke instrumenten. De instrumenten zijn geanalyseerd met als doel na te gaan in hoeverre zij erop gericht zijn om het sociaal-culturele domein in beeld te brengen, zoals door de provincie geformuleerd in de uitvoeringsplannen *Leefbare wijken* en *Leefbare dorpen*.

Stimuleren gebruik Integrale Veiligheidsmonitor

Al sinds 2004 wordt er op landelijk niveau gesproken over het stroomlijnen van diverse onderzoeken en monitoren naar veiligheid in Nederland. Inmiddels is er een nieuw instrument, de Integrale Veiligheidsmonitor, ontwikkeld. Het is de bedoeling dat op termijn alle Nederlandse gemeenten dit instrument gaan inzetten voor de onderbouwing van de (vanaf 2010 verplichte) Integrale veiligheidsplannen. De provincie heeft voor de periode 2008-2011 een miljoen euro stimulerings-subsidie beschikbaar gesteld om Brabantse gemeenten te motiveren om deel te gaan nemen.

Samen met de provincie en de Onderzoek- en Statistiekafdelingen van de grotere Brabantse gemeenten overlegt het PON hoe de nieuwe veiligheidsmonitor het best in Brabant geïmplementeerd kan worden. Dit heeft in 2008 geleid tot het besluit om de gemeenten via regionale werkgroepen (met onderzoekers en politiefunctionarissen) te informeren en motiveren om in 2009 deel te gaan nemen. In nauwe samenwerking met de provincie verzorgt het PON de provinciale coördinatie tussen de regiowerkgroepen en onderhoudt het de contacten met het landelijke bureau Veiligheidsmonitor.

Zorglandschappen

Onder begeleiding van het PON verkenden de gebruikers en beheerders van Hooge Heide, een herkenbaar groengebied in Den Bosch, hoe ze door samenwerking de omgevingskwaliteit en het beheer kunnen verbeteren. Dat perspectief is enthousiast opgepakt door een kleine kring van initiatiefnemers, te weten de gemeente 's-Hertogenbosch, Brabants Landschap en drie zorginstellingen. In het najaar van 2008 ondertekenden zij een intentieverklaring. Men streeft naar samenwerking met andere partijen: landbouwbedrijven, waterbeheerder en bewonersorganisaties. De provincie is geïnteresseerd in de aanpak, datzelfde geldt voor het landelijk Kenniscentrum Wonen-Zorg en het ministerie van LNV, waarmee de aanpak is besproken. De werkzaamheden worden in 2009 voortgezet.

Flexibel volume

Midterm review ISV 2 voor de SRE-gemeenten

In opdracht van de provincie voerde het PON een tussenevaluatie uit van de tweede periode (2005-2010) van het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV) bij de negentien niet-rechtstreekse gemeenten van het SRE. Hierbij is gekeken naar investeringen in woningbouw, herstructurering, bouwen voor specifieke doelgroepen, bodem en leefbaarheid. De tussenevaluatie was half maart 2008 afgerond.

Dorp en buitengebied hand in hand

Eind 2008 zijn het PON en de Brabantse Milieufederatie (BMF), met steun van de provincie, gestart met een project dat tot doel heeft de relaties tussen dorp en buitengebied te versterken. Dit komt ten goede aan de vitaliteit van zowel de dorpen als het buitengebied.

Eind 2008 is de eerste stap, namelijk de evaluatie van de praktijk van de afgelopen jaren, afgerond. In 2009 worden passende partners en experimenten gezocht en wordt de opgedane ervaring uitgewerkt in een beperkt aantal geselecteerde dorpen.

Brabantse Dorpen Derby

Vanaf 2008 werkt het PON mee aan de Brabantse Dorpen Derby, een door de provincie georganiseerde wedstrijd om bijzondere en vernieuwende burgerinitiatieven op het gebied van leefbaarheid op te sporen. Het PON heeft samen met de provincie de voorselectie verricht ten behoeve van de jury. De werkzaamheden worden in 2009 voortgezet.

Leefbaarheid van wijken en dorpen en effecten van beleid

In opdracht van de provincie werkt het PON aan een kernachtig overzicht van feiten en cijfers over de leefbaarheid van dorpen en wijken. We maken daarbij gebruik van bestaande bronnen, zoals de Sociale Atlas Brabant, maar ook andere bronnen worden geraadpleegd. We gaan tevens na welke uitsplitsingen er te maken zijn, bijvoorbeeld naar regio, grootte van het dorp of de wijk et cetera. Om de subjectieve kant van leefbaarheid, namelijk de beleving van bewoners, in beeld te brengen, wordt bestaand onderzoek bestudeerd en geanalyseerd. Begin 2009 verschijnen de eerste *factsheets*.

Om inzicht te krijgen in de effecten van de provinciale steun aan lokale projecten is inzicht nodig in de startsituatie, in tussentijdse resultaten en in het eindresultaat. De provincie heeft het PON gevraagd uit te werken welke informatie over de projecten de provincie nodig heeft bij de start, om uiteindelijk inzicht te krijgen in de effecten van haar beleid. Deze gegevens zullen door de projectaanvrager aangeleverd moeten worden. Het is de bedoeling dat de gevraagde gegevens door de aanvragers relatief eenvoudig aangeleverd kunnen worden. In 2008 zijn alle uitnodigingen voor de meting vooraf voor de tot dan toe afgegeven beschikkingen verzonden.

Extern betaald

Midterm review ISV 2 voor de M7-gemeenten

In opdracht van de provincie voerde het PON een tussenevaluatie uit van de tweede periode (2005-2010) van het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV) bij de middelgrote gemeenten (Bergen op Zoom, Oosterhout, Oss, Rosendaal, Uden, Veghel en Waalwijk). Er is gekeken naar investeringen in woningbouw, herstructurering, bouwen voor specifieke doelgroepen, bodem en leefbaarheid. De tussenevaluatie was half maart 2008 afgerond.

Evaluatie effecten van beleid ISV 2

In opdracht van de provincie brengt het PON in beeld in hoeverre de M7-gemeenten bij het opstellen van de Meerjarenontwikkelingsprogramma's (MOP's) hebben ingespeeld op de provinciale accenten in het ISV 2-beleidskader, of doelstellingen die de gemeenten hebben geformuleerd bijdragen aan de door de provincie beoogde effecten en hoe de provincie is omgegaan met de provinciale accenten bij het beoordelen van de MOP's.

Dorpsontwikkelingsplan Sprang-Capelle

In opdracht van de gemeente Waalwijk heeft het PON drie ontwikkelingsplannen voor de kernen Sprang/Driessen, Vrijhoeve en Capelle opgesteld. Deze drie monden uit in één Dorpsontwikkelingsplan voor heel Sprang-Capelle. De gemeente Waalwijk heeft de resultaten inmiddels vertaald in een uitvoeringsplan.

Wijkontwikkelingsplan Besoyen

In opdracht van de gemeente Waalwijk heeft het PON een ontwikkelingsplan opgesteld voor de wijk Besoyen. De afronding vond plaats in maart 2008. De gemeente heeft de resultaten vertaald in een uitvoeringsplan.

Quick scan Dorpsontwikkelingsplan Nistelrode

De gemeente Bernheze heeft het PON verzocht een *quick scan* in Nistelrode uit te voeren, met als doel om te onderzoeken of hier een DOP gewenst is. In drie bijeenkomsten is gekeken naar de relatie tussen gemeente en burgers. Daarnaast vond een documentenanalyse plaats. De rapportage is afgerond en er heeft een bestuurlijke en ambtelijke reflectie plaatsgevonden. Het advies aan de gemeente is om voor Nistelrode geen DOP op te (laten) stellen.

Dorpsontwikkelingsplannen gemeente Haaren

In opdracht van de gemeente Haaren heeft het PON gelijktijdig vier Dorpsontwikkelingsplannen ontwikkeld voor de kernen Biezenmortel, Esch, Haaren en Helvoirt. Aansluitend daarop is een ontwikkelingsplan opgesteld voor het buitengebied. Omdat het project Ouderenproof onderdeel uitmaakte van de DOP's is bijzondere aandacht geschonken aan de wensen en behoeften van de oudere inwoners van de gemeente Haaren.

Dorpsontwikkelingsplan Breugel

In opdracht van de gemeente Son en Breugel heeft het PON samen met de bewoners een Dorpsontwikkelingsplan opgesteld voor Breugel. Alle onderwerpen op het terrein van leefbaarheid, zoals het sociale klimaat, verkeer, wonen, milieu, voorzieningen, werken en de relatie tussen burger en overheid zijn aan de orde gekomen. Het plan mondt uit in een uitgebreid actieprogramma voor de komende tien tot vijftien jaar.

Dorpsontwikkelingsplan Hank

In opdracht van de gemeente Werkendam heeft het PON voor de kern Hank een Dorpsontwikkelingsplan gemaakt in vervolg op een eerder uitgevoerde *quick scan*. Het Dorpsontwikkelingsplan is in mei 2008 afgerond en gepresenteerd aan de bewoners.

Dorpsontwikkelingsplannen Odiliapeel en Volkel

In opdracht van de gemeente Uden begeleidt het PON de totstandkoming van twee Dorpsontwikkelingsplannen, voor de kernen Odiliapeel en Volkel. Naar verwachting verschijnen de plannen in het voorjaar van 2009.

Onderzoek Dorpsontwikkelingsplannen Odiliapeel en Volkel

In opdracht van de gemeente Uden zorgt het PON voor de verzameling en analyse van feitelijke gegevens ten behoeve van een nulmeting voor de Dorpsontwikkelingsplannen voor Odiliapeel en Volkel.

Klankbordgroep gebiedsgericht werken Uden

De gemeente Uden gaat gebiedsgericht werken. Hiervoor wordt de gemeente opgedeeld in acht gebieden. Op dit moment telt de gemeente zestien wijk- en dorpsraden. De gemeente heeft het PON opdracht gegeven na te gaan hoe deze raden kunnen worden betrokken bij het proces om te komen tot de nieuwe gebiedsindeling.

Daarbij is gekeken naar wat een gebied tot een gebied maakt en welke positie de wijkcraden hierin krijgen. Ook is gekeken naar de taken en functies van de nieuw op te richten gebiedsplatforms.

Vervolg op Accommodatieplan Ulicoten

In het najaar van 2007 heeft het PON in opdracht van de gemeente Baarle-Nassau een accommodatieplan opgesteld voor Ulicoten. Aanvullend hierop hebben we de opdracht gekregen een gesprek te voeren met het kerkbestuur over de mogelijkheden van de kerk binnen het accommodatieplan. Zo mogelijk dienden de bevindingen hieruit te worden verwerkt in het accommodatieplan. Wij hebben hierover een advies verstrekt aan de gemeente Baarle-Nassau.

Onderlegger voor een subsidieaanvraag voor de zorgcoöperatie Helenaveen

De gemeente Deurne heeft het PON gevraagd een onderlegger te schrijven voor een subsidieaanvraag richting de provincie voor het ontwikkelen van een zorgcoöperatie in Helenaveen. Dit is gebeurd aan de hand van gesprekken met leden van de lokale werkgroep en een gesprek met de burgemeester en portefeuillehouder van de gemeente Deurne.

Woningmarktonderzoek Cranendonck

Voor de zes kernen van Cranendonck zijn door Arcadis DOP's opgesteld. In alle kernen is door de inwoners naar voren gebracht dat er te weinig starterswoningen en woningen voor ouderen zijn. Dit is voor de woningcorporatie WoCom aanleiding om deze behoefte nader in beeld te brengen, met het oog op eventueel nieuw te bouwen woningen. Men heeft het PON opdracht gegeven de woningbehoefte en het aanbod scherper in beeld te brengen. Het woningmarktonderzoek wordt in het voorjaar van 2009 afgerond.

Open dag De Ploeg, Bergeijk

De Eindhovense woningcorporatie Wooninc. heeft het eigendom verworven van het leeggekomen fabriekscomplex van weverij De Ploeg in Bergeijk. Naast een architect van naam heeft Wooninc. het PON gevraagd de bevolking van Bergeijk te betrekken bij de planvorming voor een nieuwe invulling van het gebouw. Wij organiseerden op 8 maart 2008 een open dag voor de inwoners van Bergeijk en andere belangstellenden. De dag werd bezocht door zo'n 2.500 personen.

Groen-blaue slinger Noord-Beveland

Het door landbouw gedomineerde landschap van de gemeente Noord-Beveland (Zeeland) zou met meer groen en blauw (ofwel meer natuur en water) een grotere recreatieve aantrekkingskracht kunnen krijgen. In opdracht van de gemeente Noord-Beveland vervulde het PON de rol van klankbord tijdens een werkbijeenkomst met enkele vertegenwoordigers van de gemeente en de betrokken adviseur voor de planuitwerking Groen-blaue slinger. De advisering richtte zich op vergroting van de haalbaarheid.

Waterwegen

Hoe kan het waterschap in de toekomst een interessante werkgever zijn voor de jeugd van nu? In opdracht van waterschap De Dommel hielp het PON met het formuleren van een vernieuwende inzending voor een landelijke prijsvraag. Wij zorgden voor de werving en begeleiding van een schrijfster die met een absurdisch essay de aandacht vestigt op de vraagstelling en doelgroep.

Toekomstvisie Raamsdonk

In opdracht van de gemeente Geertruidenberg begeleidde het PON de totstandkoming van de *Toekomstvisie Raamsdonk*. Deze visie is gebaseerd op de inbreng van drie werkgroepen van inwoners en vertegenwoordigers van Raamsdonkse verenigingen en organisaties. Na een presentatie van het resultaat aan de Raamsdonkse bevolking werd het eindproduct op 29 april 2008 aangeboden aan het college van B&W van Geertruidenberg.

Procesbegeleiding herschikking sportvelden Raamsdonksveer

In opdracht van de gemeente Geertruidenberg vervulde het PON de rol van onafhankelijke gespreksleider bij discussies tussen de gemeente, de betrokken sportverenigingen en adviesbureau ProCensus over de voorgenomen herschikking van de sportvelden in Raamsdonksveer. Het geheel mondde uit in een opiniërende nota van het college van B&W aan de gemeenteraad.

Stichting Op het Dorp

Stichting Op het Dorp is een samenwerkingverband van woningcorporatie Mooiland Maasland, Zorg voor Ouderen Maasland (ZVOM) en Dichterbij. De Stichting biedt initiatiefnemers voor leefbaarheidsprojecten in Noordoost-Brabant en Noord-Limburg inhoudelijke en/of financiële ondersteuning. Voor de inhoudelijke ondersteuning doet de Stichting een beroep op het PON. In 2008 was het PON betrokken bij initiatieven in Gassel, Groeningen, Landhorst, Langenboom, Velp en Vorstenbosch. Stichting Op het Dorp heeft besloten met ingang van 1 januari 2009 haar activiteiten te beëindigen. De Stichting maakt een eigen jaarverslag.

Burgerparticipatie in de gemeente Reusel-De Mierden

In opdracht van de gemeente Reusel-De Mierden trad het PON diverse malen op als onafhankelijk gespreksleider bij rondetafelgesprekken tussen dorpsraden en gemeente (ambtelijk en bestuurlijk) over de wijze waarop men met elkaar wil omgaan. Het geheel resulteerde in convenanten tussen de gemeente Reusel-De Mierden en de dorpsraden binnen de gemeente.

Vita Accretio Gassel

Enkele actieve bewoners uit Gassel hebben het initiatief genomen voor een toekomstvisie voor het dorp. Omdat de kans zich voordeed gronden te verwerven, die van belang zijn voor de realisatie van de in de visie opgenomen bouwplannen, hebben de initiatiefnemers zich zakelijk verenigd in Vita Accretio. Nadat zij een concept-structuurvisie hadden opgesteld, gaven zij het PON opdracht ondersteuning te bieden bij het creëren van draagvlak onder de bevolking en het betrekken van de inwoners bij de concrete invulling van de plannen.

Het PON heeft daartoe een klankbordgroep opgezet en enkele bewonersavonden georganiseerd in het dorp.

Marktanalyse van bijzondere initiatieven

In opdracht van Casade Woondiensten voerde het PON een inventarisatie uit van initiatieven van groepen mensen (verstandelijk gehandicapten, ouderen et cetera) die een bouwlocatie zoeken in het werkgebied van Casade.

Eindpublicatie Pannenhoef

In het verleden schreef het PON vier brochures over de fysieke en sociale aanpak in de wijk Pannenhoef in Kaatsheuvel. Nu Pannenhoef in zijn vernieuwde vorm ongeveer een jaar draait, heeft initiatiefnemer Casade Woondiensten behoefte aan een afsluitende publicatie, die de eerdere vervangt. Het PON stelt deze publicatie samen, die in het voorjaar van 2009 zal verschijnen.

Brochure Leefbaarheid in de Wijde Biesbosch

De gebiedscommissie Wijde Biesbosch wil de leefbaarheid in het gebied in de toekomst versterken door actief bij te dragen aan leefbaarheidsprojecten. In opdracht van de gebiedscommissie begeleidde het PON in 2007 de inwoners van Wagenberg bij het ontwikkelen van voorstellen voor het wonen in hun dorp. In 2008 zijn de ervaringen uit Wagenberg gebundeld in de brochure *Leefbaarheid in de Wijde Biesbosch*, die is geschreven door het PON en gefinancierd door de provincie en de gebiedscommissie.

Vereniging kleine kernen noord-brabant

In opdracht van het bestuur van de vereniging kleine kernen noord-brabant verzorgde het PON ook in 2008 het ambtelijk secretariaat van de vereniging. De werkzaamheden omvatten onder andere het bieden van beleids- en secretariële ondersteuning, adviseren van het bestuur en bijdragen aan *Kernkracht*, de verenigingsperiodiek. De vereniging kleine kernen noord-brabant brengt een eigen jaarverslag uit.

Interactief Kennisplatform Bewonersorganisaties

In opdracht van de vereniging kleine kernen noord-brabant heeft het PON een interactief kennisplatform voor bewonersorganisaties opgezet. Het platform breidt zich steeds verder uit: na Limburg en Gelderland is ook de Zuid-Hollandse vereniging van kleine kernen toegetreden en tonen ook de Zeeuwse en landelijke vereniging interesse in deelname. Het platform wordt mede mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van de provincies Noord-Brabant, Limburg en Gelderland en de LEADER+-subsidierегeling.

Het platform maakt gebruik van een interactieve website en een digitale nieuwsbrief. Hoewel het project als LEADER-project per 1 juli 2008 is gestopt, gaan de huidige partners zelfstandig verder.

Maak eens een ommetje

Om ruimte te geven aan ommetjes, zowel het bewandelen als het realiseren ervan, ontwikkelt Landschapsbeheer Nederland in samenwerking met de Landelijke Vereniging van Kleine Kernen (LVKK) en het Wandelplatform het driejarige project 'Maak eens een ommetje'. Het is de bedoeling om landelijk dertig kansrijke ideeën van bewoners voor ommetjes te realiseren. In Noord-Brabant dienen tenminste drie ommetjes te worden gerealiseerd. De vereniging kleine kernen noord-brabant doet dat in samenwerking met Brabants Landschap en de Brabantse Milieufederatie. Het PON vervult daarbij, in opdracht van de vereniging kleine kernen noord-brabant, een begeleidende rol.

2 Programmalijs Bestuur en Informatie

Basisstructuur

Sociale Atlas Brabant (www.socialeatlasbrabant.nl)

In 2004 nam het PON, met steun van de provincie, het initiatief voor de Sociale Atlas Brabant. De atlas is een via internet te raadplegen databank met cijfers over het brede sociale domein in de provincie. De cijfers kunnen in de vorm van tabellen, kaarten en grafieken opgeroepen worden en kunnen gebruikt worden als basis voor provinciaal, regionaal en lokaal beleid.

De atlas kent twee versies: een openbare en een abonnementsversie. De abonnementsversie geeft toegang tot meer onderwerpen en data zijn op een lager geografisch niveau te raadplegen. Het PON actualiseert de atlas twee maal per jaar en voegt daarnaast periodiek nieuwe data (onder andere uit eigen onderzoek) toe.

Evaluatie Sociale Atlas Brabant

In opdracht van de provincie evalueerde het PON in 2008 het gebruik van de Sociale Atlas Brabant. Hiertoe is onder andere een online enquête uitgezet en met medewerkers van de provincie is een groepsgebesprek belegd. Uit de evaluatie blijkt dat de atlas een waardevol instrument is, maar de bekendheid en het gebruik ervan kunnen verbeterd worden. Een betere afstemming tussen de provincie en het PON kan het gebruik bevorderen. Ook het maken van analyses bij de cijfers kan een meerwaarde hebben. De resultaten van de evaluatie worden gebruikt bij de verdere verbetering van de Sociale Atlas Brabant in 2009.

Brabantpanel (www.brabantpanel.nl)

Het door het PON opgezette Brabantpanel wordt regelmatig gebruikt om de mening van de Brabanders te peilen over actuele onderwerpen. In 2008 zijn de volgende onderzoeken uitgevoerd via het Brabantpanel:

- **Belangrijke sporten voor Brabant (maart/april 2008):** onderzoek in opdracht van Sportservice Noord-Brabant in het kader van een afstudeeronderzoek aan de UvT. Aan het panel werd gevraagd welke sporten als typisch Brabants gezien worden en waardoor dat komt.
- **Centra voor Jeugd en Gezin (mei 2008):** onderzoek naar de mening van Brabanders over de in ontwikkeling zijnde Centra voor Jeugd en Gezin.
- **Dubbele verwachtingen (september 2008):** onderzoek voor het PON-Jaarboek 2008 over de mening van burgers over het gemeentebestuur en de verwachtingen die burgers hebben van de gemeentelijke organisatie.

- **Het Verhaal van Brabant (december 2008):** een onderdeel van de programmalijn Verbindend Brabant uit het provinciale bestuursakkoord is de ontwikkeling van het concept Merk Brabant. Daarvoor is op basis van bestaand materiaal het 'Verhaal van Brabant' opgesteld. Om te toetsen of dit verhaal herkenbaar is, legt het PON in opdracht van de provincie het verhaal voor aan de leden van Brabantpanel.

Inzet voor Telos

Het PON is mede-initiatiefnemer en kernpartner van Telos, het Brabantse centrum voor duurzame ontwikkeling. Het PON droeg in 2008 bij aan de uitvoering van werkplanprojecten én betaalde opdrachten van Telos. Hier beschrijven we de inzet die op basis van de provinciale subsidie is geleverd:

- **Plattelandsmonitor:** op basis van de drie kapitalen van Telos zijn indicatoren gezocht om te kunnen meten hoe het gesteld is met de duurzaamheid in het reconstructiegebied De Peel. Het PON heeft gegevens gezocht om het sociaal-culturele kapitaal te vullen. Daarnaast is onderzoek gedaan naar de beleving van Brabanders over het Brabantse platteland.
- **Duurzaamheid tussen generaties:** in opdracht van Telos bracht het PON in beeld hoe het is gesteld met vraagstukken van ontgroening, vergrijzing en, op termijn, een krimpende bevolking in Noord-Brabant. Een rapportage hierover is begin 2008 aan Telos aangeboden. Het gezamenlijke voornemen voor een vervolgonderzoek was voor Telos in 2008 niet haalbaar.
- **Handboek monitoring:** Telos wil de opgedane ervaringen met het monitoren van duurzame ontwikkeling bundelen en op een toegankelijke wijze openbaar maken. Het PON leverde een bijdrage aan het nog te verschijnen handboek.
- **Duurzaamheidsbalans gemeente Oisterwijk:** op basis van de drie kapitalen van Telos zijn indicatoren ontwikkeld om te kunnen meten hoe het gesteld is met de duurzaamheid in de gemeente Oisterwijk. Het PON heeft gegevens gezocht om het sociaal-culturele kapitaal te vullen.

Vereniging Brabantse Gemeenten (VBG)

Het PON verzorgde in 2008 opnieuw het ambtelijk secretariaat van de VBG. De inzet van het PON werd deels gefinancierd uit de provinciale subsidie, deels door de VBG.

De werkzaamheden bestonden onder meer uit het ondersteunen van het bestuur, het verzorgen van het secretariaat van de vereniging, het voorbereiden en notuleren van bestuursvergaderingen, het organiseren van ledenvergaderingen en informatieve bijeenkomsten, het verzorgen van de nieuwsbrief en het inschakelen van het VBG-bestuurderspanel. In 2008 organiseerde de VBG in samenwerking met het PON de presentatie van het PON-Jaarboek.

Actieve kennisoverdracht naar de provincie

Samen met de provincie organiseerde het PON in 2008 twee uitwisselingsbijeenkomsten tussen medewerkers van de provincie en het PON. Op 31 januari 2008 werd een presentatie en discussie georganiseerd over *BrabantDorp*, het PON-Jaarboek 2007. En op 24 juni 2008 verzorgden wij een presentatie van enkele van onze producten, zoals het Brabantpanel, De Staat van de Gemeente en de Sociale Atlas Brabant.

Uitwerking speerpunt Inzicht en Overzicht

Onderdeel van het provinciale bestuursakkoord is het speerpunt Inzicht en Overzicht. Daarin hebben Gedeputeerde Staten aangegeven dat ze:

- 1 Beter zicht willen hebben op het rendement van het eigen provinciale beleid.
- 2 Kennis willen delen met gemeenten en maatschappelijk middenveld en zo bijdragen aan het oplossen van problemen en het bereiken van resultaten.
- 3 Kennis willen ontwikkelen (voor zover deze nog niet beschikbaar is).

Om dit te verwezenlijken heeft de provincie een kwartiermaker aangesteld en opdracht gegeven aan het SGBO om een projectplan op te stellen. Op verzoek van de provincie heeft het PON in 2008 bijdragen geleverd aan de uitwerking van het speerpunt. Eind 2008 is dit uitgemond in een voorstel hoe we de kennis die bij het PON aanwezig is beter voor de provincie kunnen ontsluiten via de zogenaamde planbureaufunctie. In 2009 zal deze planbureaufunctie zijn verdere invulling gaan krijgen.

Kanaal Sociaal Brabant (www.kanaalsociaalbrabant.nl)

In 2008 verzorgde het PON in opdracht van de provincie de content en evaluatie van deelname aan de website Kanaal Sociaal Brabant. Hiervoor werd geput uit de site www.devraagaanbod.nl. In het voorjaar van 2009 wordt geëvalueerd of deelname van het PON aan Kanaal Sociaal Brabant een toegevoegde waarde heeft.

VSO-bestuur

Sinds 2005 participeert het PON in het bestuur van de landelijke Vereniging voor Statistiek en Onderzoek (VSO) en verzorgt het penningmeesterschap ervan. De VSO is de koepelorganisatie van publieke onderzoeksinstellingen die zich bezighouden met onderzoek ten behoeve van lokaal en regionaal beleid.

Dr. Gradus Hendriksstichting

De Gradus Hendriksstichting verzorgt de leerstoel wetenschappelijke grondslagen van het opbouwwerk aan de faculteit der sociale wetenschappen van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Het PON heeft zitting in het bestuur van de stichting. De leerstoel wordt in stand gehouden door bijdragen van onder meer Aedes, Rabobank Nederland, gemeente Rotterdam en MOVISIE.

Avans Hogeschool Breda

Het PON participeert in de werkveldadviesraad van de Academie voor sociale studies van Avans Hogeschool Breda.

Redactie Leven in de buurt

Op verzoek van de provincie heeft het PON zitting in de redactie van *Leven in de buurt*, het provinciale informatiebulletin wonen-zorg-welzijn.

Lidmaatschap Provinciale Omgevingscommissie

Op verzoek van de provincie participeert het PON in de Provinciale Omgevingscommissie (POC) Noord-Brabant. De POC adviseert Gedeputeerde en Provinciale Staten gevraagd en ongevraagd over plannen en visies die van invloed zijn op de ruimte, het milieu, mobiliteit en water.

Lidmaatschap Brabants Kennisplatform Wonen

Op verzoek van de provincie is het PON lid van het Brabants Kennisplatform Wonen. Dit platform is opgericht om een versnelling aan te brengen in de woningbouwproductie in de provincie.

Lectoraat Jeugd en Gezin

De directeur van het PON was in 2008 werkzaam als lector Jeugd en Gezin aan de Fontys Hogeschool Sociale Studies.

Extern betaald

Tweede meting medewerkertevredenheidsonderzoek gemeente Vught

De gemeente Vught heeft het PON in 2006 een eerste medewerkertevredenheidsonderzoek uit laten voeren. Kort daarop is de gemeentelijke organisatie verhuisd naar een nieuw kantoor. Tegelijkertijd is de organisatie overgegaan op een nieuwe manier van werken, waarbij sprake is van meer digitalisering en meer integraal, vraaggestuurd en projectmatig werken.

Deze gegevens waren voor de gemeente aanleiding het PON opdracht te geven voor een nieuw medewerkertevredenheidsonderzoek. In de rapportage, die in 2009 verschijnt, worden de resultaten van de eerste en tweede meting met elkaar vergeleken om zodoende veranderingen waar te kunnen nemen.

Waarstaatjegemeente.nl Burgerrollen

Het project De Staat van de Gemeente is een project dat het PON samen met Deloitte en BMC uitvoert. Het project is in 2008 geïntegreerd met de databank Watdoetjegemeente.nl van de VNG en heet vanaf 2008 Waarstaatjegemeente.nl. Gemeenten zijn verplicht gegevens over burgerpeilingen, plus een aantal feitelijke gegevens aan de VNG aan te leveren. Het onderdeel burgerpeilingen kan een gemeente zelf uitvoeren of uitbesteden aan een onderzoeksbureau. De VNG heeft de gezamenlijke uitvoeringpartners PON, Deloitte en BMC de status van *preferred supplier* verleend. Het project zoals uitgevoerd door deze partners wordt genoemd: Waarstaatjegemeente.nl *Burgerrollen*.

Waarstaatjegemeente.nl *Burgerrollen* is een instrument waarbij gemeenten op hoofdlijnen een beeld krijgen van het oordeel van hun burgers over het gemeentelijke functioneren. Onder andere via schriftelijk onderzoek onder burgers worden meningen over tal van aspecten van de gemeente en de gemeentelijke organisatie in beeld gebracht. Het project wordt tweemaal per jaar aan Nederlandse gemeenten aangeboden. Doordat alle gemeenten aan hetzelfde standaardinstrument deelnemen, kunnen gemeenten zich met elkaar vergelijken.

In het voorjaar van 2008 hebben 34 Nederlandse gemeenten meegedaan, in het najaar 45 gemeenten.

Duurzaamheidbalans provincie Utrecht

In opdracht van Telos werkte het PON in 2008 mee aan een duurzaamheidbalans voor de provincie Utrecht. Op basis van de drie kapitalen van Telos zijn indicatoren ontwikkeld om te kunnen meten hoe het met de duurzaamheid in deze provincie is gesteld. Het PON heeft gegevens gezocht om het sociaal-culturele kapitaal te vullen.

Duurzaamheidbalans gemeente Gemert-Bakel

De gemeente Gemert-Bakel verleent subsidie aan lokale initiatieven. Op verzoek van de gemeente heeft Telos een systeem opgezet om te beoordelen welke projecten in aanmerking komen voor deze subsidie. Een lokale klankbordgroep is verantwoordelijk voor de verdeling van de financiële middelen en moet daarom met het ontwikkelde systeem gaan werken. In opdracht van Telos organiseerde het PON een workshop waarbij dit beoordelingssysteem werd gepresenteerd.

3 Programmatisch Zorg en Maatschappelijke Inzet

Basisstructuur

Participatie van bijzondere groepen

Met de invoering van de Wmo kregen gemeenten de verantwoordelijkheid voor het welzijn van mensen met een psychische of verstandelijke beperking. Om de cliënt-ondersteuning aan deze nieuwe doelgroepen te verbeteren, bracht het PON in beeld hoe het is gesteld met de participatie van mensen met een beperking, wat er is veranderd met de komst van de Wmo en wat de rol van de gemeente is als regievoerder bij het bevorderen van de participatie. De bevindingen zijn in een rapportage weergegeven.

Monitor informele zorg: projecten 2007

In opdracht van de provincie monitorde het PON 45 projecten uit provinciale regelingen voor informele zorg, zoals Respijtzorg en de Donatieregeling. Uit de monitor blijkt onder andere dat de subsidies zeer gewaardeerd worden, dat ze nog wel enigszins versnipperd worden ingezet, dat er behoefte is aan langlopende projecten en dat uitwisseling van ervaringen op prijs wordt gesteld. Een van de manieren om tot uitwisseling te komen is het aanbieden van een publieksversie van de monitor. Het PON heeft deze samengesteld. De brochure, die begin 2009 verschijnt, geeft een overzicht van de gehonoreerde projecten in 2006 en 2007. De resultaten van de monitor worden door de provincie gebruikt bij het formuleren en aanscherpen van het beleid, de subsidiecriteria en de regelingen voor projecten informele zorg.

Zintuigproblemen bij ouderen

In 2008 heeft het PON met provinciale subsidie een eerste inventarisatie uitgevoerd van projecten en screeningslijsten die al in omloop zijn om de zintuigproblemen van ouderen te onderkennen. Op basis van dit materiaal heeft het PON een screeningslijst opgesteld. Deze lijst zal in een aantal pilotprojecten gevalideerd worden.

Inzet en kwaliteitsontwikkeling zzp-ers

Het PON heeft in opdracht van de provincie een maatschappelijke verkenning uitgevoerd naar de wijze waarop verschillende partijen de kwaliteit van zorg door zzp-ers willen waarborgen. In gesprekken, een expertmeeting en een panelonderzoek is in gegaan op de mogelijke rol van de provincie hierbij.

Ambient Assisted Living

Ambient Assisted Living (AAL) is opgezet om innovatieve technologische producten, diensten en systemen te ontwikkelen tegen de achtergrond van de vergrijzing en de verwachte personeelsschaarste in de zorg. Het PON heeft in samenwerking met partijen uit het zorgveld gezocht naar mogelijkheden om een subsidieaanvraag bij dit Europese samenwerkingsprogramma in te dienen. In overleg met de provincie is besloten hier niet verder mee te gaan.

Knelpunten in de zorg voor ouderen

In opdracht van de provincie voerde het PON een kwalitatief onderzoek uit naar knelpunten in de thuiszorg voor ouderen. We hebben gekeken of er ouderen zijn die door de invoering van de Wmo uit de boot dreigen te vallen of in de problemen komen.

Inventarisatie lokaal Wmo-beleid

Om zicht te krijgen op prioriteiten en knelpunten bij de invoering van gemeentelijk Wmo-beleid heeft het PON in opdracht van de provincie 27 gemeentelijke Wmo-beleidsnota's geanalyseerd. Het onderzoek levert een globaal beeld op van de ontwikkelingen en de stand van zaken.

Voor intern gebruik is voor de provincie een bijlage gemaakt met werkmateriaal van het onderzoek: samenvattingen naar thema's per gemeente, aangevuld met aandachtspunten per regio en de meest opvallende zaken per betrokken gemeente. De rapportage en bijlage zijn medio 2008 aangeboden aan de provincie.

Doorontwikkeling Woon-Zorg-Service in de Wijk (WZSW)

In opdracht van de provincie werkt het PON, samen met de PRVMZ, aan een doorontwikkeling van het WZSW-concept. Met name in de gemeente Tilburg wordt gezocht naar nieuwe toepassingsmogelijkheden van het concept. Daarbij wordt aansluiting gezocht bij het feit dat de ondersteunende begeleiding uit de AWBZ is gehaald.

Implementatie van het WZSW-concept in Brabantse gemeenten

Samen met Stichting Zet werkt het PON aan de implementatie van het WZSW-concept in Brabantse gemeenten. Dit gebeurt deels met provinciale basissubsidie, deels wordt het extern betaald. Het PON verricht de acquisitie, maakt kwartier voor aan te stellen lokale projectleiders en fungeert als regionale projectleider. Het project loopt van 2008 tot en met 2011. In 2008 zijn initiatieven ontwikkeld in de Kempen en de regio's Deurne en Boxtel.

Mantelzorg voor mensen zonder informeel netwerk

Het PON heeft in opdracht van de provincie onderzocht hoe het sociale netwerk van kwetsbare mensen op buurtniveau versterkt kan worden. Hulp en steun van buurtbewoners geeft kwetsbare mensen het gevoel 'erbij te horen' en is een stimulans tot participatie in de samenleving. Verschillende gesprekken met begeleiders en hulpverleners in zorg en welzijn gaven inzicht in de huidige rol van hulpverleners bij de participatie van kwetsbare mensen. Het onderzoek wordt in het voorjaar van 2009 afgerond.

Thuis in dementie, natraject

Uit het succesvolle IAB-3 innovatieproject Thuis in Dementie is het concept *Dementie Experience* voortgekomen, waarmee wordt getracht de ervaring van het dementiegevoel voor niet-dementerenden vorm te geven. In opdracht van de provincie heeft het PON de projectgroep, bestaande uit partners uit het bedrijfsleven en de zorg, ondersteund met het zoeken naar draagvlak voor het project, in financiële en inhoudelijke zin. Het idee wordt door wetenschap en zorg met enthousiasme onthaald, maar het vinden van investeerders vereist lange adem.

Flexibel volume

Zorg voor diversiteit in de zorg

Het PON heeft in opdracht van Stichting Zet en de provincie het Equalproject *Zorg voor diversiteit in de zorg* geëvalueerd. Het project beoogde allochtonen toe te leiden naar een baan in een zorginstelling. De evaluatie is in december 2007 afgerond en de eindrapportage verscheen in januari 2008. Ook is in 2008 over de methodiek een artikel gepubliceerd in het tijdschrift *Sociaal Bestek*.

Tevredenheidsonderzoek IKG Zorgbelang

In 1999 is door het PON een tevredenheidsonderzoek uitgevoerd onder cliënten van de (toen) vier Brabantse IKG's (Informatie- en Klachtenopvang Gezondheidszorg). Dit heeft geleid tot enkele wijzigingen bij de organisatie van de IKG's en tot de vorming van één provinciale professionele organisatie. Na deze veranderingen heeft het PON in 2008 in opdracht van de provincie opnieuw een tevredenheidsonderzoek uitgevoerd. Er zijn aanbevelingen gedaan over kwaliteitsprocedures, bereikbaarheid en naamsbekendheid.

Extern betaald

Wmo-klanttevredenheidsonderzoek gemeente Vught

In opdracht van de gemeente Vught heeft het PON een klanttevredenheidsonderzoek uitgevoerd onder vragers van individuele Wmo-voorzieningen. De cliënten zijn via schriftelijk onderzoek bevraagd naar hun tevredenheid rondom de aanvraag van deze voorzieningen en de dienstverlening van de gemeente hierbij. De resultaten zijn vastgelegd in een onderzoeksrapport voor de gemeente. Bovendien is het rapport beschikbaar gesteld aan het ministerie van VWS als onderdeel van de wettelijke verplichting die gemeenten hebben om gegevens over deze klanttevredenheidsonderzoeken openbaar te maken.

Evaluatie Actieplan Informele Zorg 2003-2007

De provincie heeft in de afgelopen bestuursperiode extra gelden beschikbaar gesteld voor de informele zorg. De uitvoering is vastgelegd in de notitie *Als zorgen je vak niet is. Actieplan informele zorg 2003-2007*. In dit actieplan heeft de provincie 26 acties opgenomen, met daarbij behorende doelstellingen. Aan deze acties is door verschillende partijen in Noord-Brabant gewerkt. Het PON heeft in opdracht van de provincie de acties geëvalueerd en aanbevelingen voor de nieuwe bestuursperiode gedaan op het terrein van de informele zorg.

Thuis in dementie

Dit project richtte zich op verbetering van de leefomstandigheden en zorgverlening voor cliënten en mantelzorgers in de thuissituatie van dementerenden door innovatie van producten en diensten. Het project werd uitgevoerd in het kader van Innovatieve Acties Brabant 3.

In 2007 werden vier portretten van thuiswonende dementerenden en hun mantelzorgers gemaakt. De film diende als inspiratiebron voor studenten van Industrial Design van de TUE. Ze kregen een onderwijsopdracht, die resulteerde in negen ideeën voor nieuwe producten, zoals een apparaat voor het terugvinden van sleutels, een verbeelding van dementie, een armband die herinnert om naar het toilet te gaan et cetera. Een aantal van deze projecten is in 2008 verder uitgewerkt. In dit project zijn ook dagen uit de basisstructuur ingezet.

De menselijke maat: blijvende aandacht voor bejegening in de ouderenzorg

De aanleiding voor dit project was de vraag in hoeverre ouderen echt invloed kunnen uitoefenen op de zorg- en dienstverlening in intramurale instellingen. Op basis van de ervaringen die opgedaan zijn in een aantal pilots is een handleiding geschreven voor cliëntenraden. In 2008 is de implementatiefase van het project uitgevoerd.

Voor het middenmanagement van instellingen is een brochure met tips geschreven. Daarbij hebben we samengewerkt met ActiZ, de brancheorganisatie van zorginstellingen. Ook is samengewerkt met het LOC-LPR, de belangenorganisatie van cliëntenraden. Adviseurs van het LOC-LPR staan hun raden bij met de uitvoering van *De menselijke maat*, als daar behoefte aan is. Het project is afgerond met een symposium voor cliëntenraden en instellingen.

De werkzaamheden voor dit project werden gefinancierd door het VSB-fonds en Stichting Sluyterman van Loo

De menselijke maat: netwerkvorming

In opdracht van ActiZ begeleidde het PON een netwerk van managers, beleidsfunctionarissen en cliëntvertrouwenspersonen bij de opzet en uitvoering van een traject van *De menselijke maat*. De deelnemers aan het netwerk werden met de methodiek vertrouwd gemaakt en zorgden voor verankering van de methodiek in hun instelling.

De zorg gaat door! Leerzame ontmoetingen

De toepassing van de door het PON ontwikkelde participatiemethode *De zorg gaat door!* (2005) vereist een kwaliteitsslag van medewerkers in de zorg, vooral in communicatie en deskundigheid. Het reguliere onderwijs besteedt te weinig aandacht aan de omgang met mantelzorgers, zodat ook voor scholieren deskundigheidsbevordering nodig is. Daarom heeft het PON een lespakket ontwikkeld voor (leerling)verzorgenden en helpenden in de zorg. Het pakket bestaat uit een boekje, een dvd en folders. Tevens is een interactieve lesmethode, met name gericht op het reguliere onderwijs, ontwikkeld. Dit project kreeg financiële steun van het Innovatiefonds Zorgverzekeraars en Mezzo, de landelijke vereniging voor mantelzorgers en vrijwilligerszorg.

De zorg gaat door! Ook in de ggz

Het PON voerde in 2004 en 2005 het project *De zorg gaat door! Informele relaties in verblijf en deeltijdvoorzieningen* uit. Het project was succesvol en werd afgesloten met onder andere een handleiding voor verpleeg- en verzorgingshuizen. De handleiding was in eerste instantie opgesteld voor mensen die met de ouderenzorg te maken hebben. We kregen echter steeds meer vragen vanuit de ggz of het project ook in die sector toepasbaar is. Met de inzet van dagen uit het flexibel volume en bijdragen uit het Fonds Psychische Gezondheid en het Innovatiefonds Zorgverzekeraars hebben we een aantal pilots in de ggz uitgevoerd en vervolgens de handleiding aangepast.

Actualisatie Wmo en mantelzorg

Het PON-rapport *Mantelzorg in perspectief 2005* geeft een goed beeld van de manieren waarop in een gemeente aandacht aan mantelzorg wordt besteed. Het boek is voor veel gemeenten een informatiebron, maar ook andere instanties hebben baat bij een overzicht wat gemeenten doen op het gebied van mantelzorg. Met de start van de Wmo per 1 januari 2007 verwachtte de provincie dat de aandacht voor mantelzorg verandert, omdat gemeenten verantwoordelijk worden voor de mantelzorgondersteuning. De provincie vroeg het PON daarom het rapport te actualiseren.

Vicasa

In opdracht van de provincie heeft het PON activiteiten ontplooid gericht op de koppeling van de vraag van thuiswonende mensen met een chronisch ziekte, hun mantelzorgers en de lokale infrastructuur met het aanbod aan hulpmiddelen. Het Vicasa-concept, een hulpmiddel waarbij gebruik wordt gemaakt van een beeldtelefoon, maakt daarvan onderdeel uit. Het PON verrichtte in 2007 een vooronderzoek, zocht samenwerking met gemeenten en andere partijen en wierf mensen om deel te nemen aan een pilot. Vijftien ouderen en mensen met een psychiatrische beperking en hun mantelzorgers in het dorp Dommelen kregen hulpmiddelen ter beschikking om te testen of deze bijdragen aan hun welbevinden. De GGzE nam ook deel aan het project en zorgde voor ondersteuning van haar cliënten. Er zijn vier vrijwilligers opgeleid om cliënten en hun mantelzorgers te ondersteunen. Het project werd uitgevoerd in het kader van Innovatieve Acties Brabant 3.

Zintuigproblemen bij ouderen, pilots

Dit project heeft tot doel de kwaliteit van leven voor ouderen te verhogen door de zorg voor ouderen met een visuele en/of auditieve beperking te verbeteren, zodat zij zelfredzamer zijn in de maatschappij. Het PON wil bereiken dat de screening van gehoor- en visusproblemen bij ouderen, zowel in verpleeg- en verzorgingshuizen als in de thuissituatie, eenvoudiger wordt. In 2008 is financiering voor het project gezocht; vier fondsen (Stichting Sluyterman van Loo, Stichting RCOAK, Pro Sinectute en het Revalidatiefonds) hebben tot nu toe toegezegd. Er is nog een klein tekort dat mogelijk door Zorg voor Beter aangevuld zal worden. In 2009 gaan enkele pilots van start.

Respijtzorg in de gemeente Venlo

In opdracht van de gemeente Venlo heeft het PON geïnventariseerd welke respijtzorgvoorzieningen er in de gemeente zijn. Dat leverde ruim 75 initiatieven op. In vervolg hierop zijn de behoeften en wensen van mantelzorgers voor wat betreft respijtzorg in beeld gebracht. Hierbij is gewerkt met zeven focusgroepen. De uitkomsten daarvan zijn verwerkt in een rapportage, samen met de adviezen aan de gemeente en een voorstel voor een garantieplan voor respijtzorg. Begin 2009 worden de werkzaamheden afgerond.

Studiereis IAB

De Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM) wilde alle deelnemers aan het project Innovatieve Acties Brabant (IAB) een studiereis aanbieden, gericht op kennisuitwisseling en informatieoverdracht. Het PON zocht mogelijk goede projecten voor deze studiereis. De reis heeft plaatsgevonden en er zijn enkele projecten in België bezocht.

Voorzieningenstructuur gemeente Sliedrecht

De gemeente Sliedrecht streeft op het gebied van de zorg en aanverwante terreinen naar een passend lokaal en regionaal voorzieningenniveau en kwantitatieve en/of kwalitatieve versterking ervan. In opdracht van de gemeente deed het PON onderzoek naar de vraag of een uitgebreide dienstenstructuur op het gebied van zorgvoorzieningen en daarbij passende ondersteuningsvoorzieningen in Sliedrecht past. Op basis van een groot aantal gesprekken met gemeente en partners stelde het PON een advies op, dat verschijnt in 2009.

Kleurrijk Brabant Zorgt

Samen met adviesbureau PSW inventariseerde het PON in opdracht van de provincie op welke wijze allochtone ondernemende vrouwen een bijdrage kunnen leveren aan de arbeidstekorten in de zorgsector in Brabant. Het onderzoek ging in december 2007 van start en resulteerde in juni 2008 in vijf scenario's waarmee de provincie de arbeidsparticipatie van allochtone vrouwen in de zorg kan stimuleren. In vervolg hierop heeft het PON een programma ontwikkeld, dat eind december 2008 is goedgekeurd. Het zal lopen van 2009 tot en met 2011.

TRILL fase 3

In 2005 is het samenwerkingsproject TRILL opgericht. TRILL staat voor: Transformatie naar een Resultaatgerichte Informatievoorziening Lokaal en Landelijk. In dit project werken lokale combinaties van gemeenten en welzijnsinstellingen uit Breda, Eindhoven, Helmond, 's-Hertogenbosch, Tilburg en Maastricht samen om te laten zien wat de aantoonbare meerwaarde van het welzijnswerk is. De kerngroep TRILL heeft het PON gevraagd om in een pilot de activiteiten van de welzijnsinstellingen te *benchmarken* om er achter te komen welke diensten en methodieken het beste werken en tot de beste resultaten leiden.

Maaltijdgebruik in de regio Uden-Veghel

Stichting Welzijn Ouderen Uden-Veghel-Boekel gaf het PON opdracht om te onderzoeken wat de oorzaken zijn van het verschil in gebruik van door de SWO aangeleverde maaltijden in de diverse gemeenten. Uit een enquête onder betrokken ouderen blijkt dat met name het verschil in bekendheid van de maaltijddienst een rol speelt. Ook het feit dat ouderen gebruik maken van maaltijden die door anderen geleverd worden en de inkomenspositie van ouderen zijn belangrijke redenen voor het verschil in maaltijdgebruik.

NAH buddyzorg

In opdracht van de Samenwerkende Hersenletselorganisaties Brabant (SHOB) inventariseert, ontwikkelt en test het PON drie vormen van buddyzorg voor mensen met niet aangeboren hersenletsel (NAH). De drie vormen zijn de fysieke buddy, de webbuddy en de forumbuddy. Na de testfase zal een implementatieadvies worden opgesteld. De looptijd bestrijkt de jaren 2009 en 2010.

Draagvlakonderzoek onder alcoholverstrekkers

Uit onderzoek van de GGD blijkt dat het alcoholgebruik onder jongeren in Zuidoost-Brabant relatief hoog is. Dat was voor het SRE aanleiding te starten met het project *Laat je niet flessen*. In het kader daarvan wilde het SRE onderzocht zien voor welke maatregelen om het alcoholgebruik onder jongeren te verminderen draagvlak bestaat onder alcoholverstrekkers. Daarnaast wilde het SRE laten onderzoeken wat de ervaringen zijn van een gemeente die al heeft geëxperimenteerd met het creëren van draagvlak onder alcoholverstrekkers voor het nemen van maatregelen. Het SRE gaf, samen met de Stichting Alcoholpreventie (STAP), het PON opdracht voor een tweeledig onderzoek, namelijk:

- 1 Een evaluatieonderzoek van het draagvlaktraject gericht op het verminderen van alcoholgebruik door minderjarigen in de gemeente Someren.
- 2 Een regionaal onderzoek naar het draagvlak onder alcoholverstrekkers voor een beter functionerend alcoholbeleid en naar de bereidheid om maatregelen te nemen.

Wonen-Zorg-Service-in de Wijk (WZSW) in Midden-Brabant

In opdracht van tien gemeenten in Midden-Brabant werkt het PON, samen met de PRVMZ, aan de ontwikkeling en implementatie van het WZSW-concept in deze gemeenten. In juni 2008 werd het project afgerond met een werkconferentie in Tilburg waar de resultaten zijn gepresenteerd.

GWI Breda

Geschied Wonen voor Iedereen is een al tien jaar lopend project in Breda. Een samenwerkingsverband van 26 Bredase instellingen werkt aan het levensloopbestendig maken van heel Breda in vijftien GWI-gebieden. De kerngroep van GWI buigt zich over problemen in de procesgang en 'de uitdagingen voor de toekomst'. Het PON kreeg de opdracht van de gemeente Breda om vijf strategische papers te schrijven om de discussie daarover te voeren. De papers zijn in concept aangeboden, afronding volgt in januari 2009.

Mantelzorgvouchers

In opdracht van de Brabantse Raad voor Informele Zorg (BRIZ) schreef het PON een handreiking voor gemeenten en lokale partners over de betekenis van mantelzorgvouchers. De ervaringen opgedaan in drie pilotgemeenten (Reusel-De Mierden, Loon op Zand en Drimmelen) vormden de basis voor deze handreiking. De Stichting Mantelzorg Midden-Brabant verzorgde de scholing van de loketmedewerkers. De handreiking biedt gemeenten de mogelijkheid vraaggericht te werken en hun mantelzorgbeleid aan te scherpen.

4 Programmalijs Participatie en Cultuur

Basisstructuur

Gedrag en normen van jongeren rond agressie en geweld

In vervolg op de winnende workshop 'Het korte lontje' van het symposium *Brabant Bekent Kleur* en de publicatie *Zoek je ruzie? Risicofactoren bij geweld door jongeren* heeft het PON in opdracht van de provincie een inventariserend onderzoek uitgevoerd naar vraag en aanbod op het terrein van conflicthantering bij scholen in het voortgezet onderwijs en in het jongerenwerk. De resultaten van het onderzoek zijn verwoord in het rapport *Conflicthantering bij jongeren; ervaringen en behoeften van professionals*, dat begin 2009 verschijnt.

Is uw gemeente ouderenproof?

In 2007 is het provinciale project 'Is uw gemeente ouderenproof?' afgesloten. Op verzoek van de provincie heeft het PON in 2008 enkele afrondende werkzaamheden (kortdurende advisering aan lokale projecten, korte evaluatie van het totale project) uitgevoerd.

PON-Jaarboek 2008 *Dubbele verwachtingen*

Het PON-Jaarboek 2008 was gewijd aan de relaties tussen de lokale overheid en haar burgers. In verschillende beschouwingen en interviews wordt deze thematiek aan de orde gesteld. Voorts presenteert het Jaarboek de resultaten van een enquête die de Vereniging van Brabantse Gemeenten (VBG) hield onder een kleine tweehonderd gemeenteraadsleden, burgemeesters, wethouders en ambtenaren in Noord-Brabant. Het PON-Jaarboek 2008 werd op 22 september 2008 gepresenteerd tijdens een gezamenlijke bijeenkomst van de VBG en het PON.

Broedplaatsen cultuur en economie

In 2007 voerde het PON een verkenning uit naar projecten waarin cultuur, economie en participatie elkaar raken. In februari 2008 presenteerde het PON het rapport *Cultuur als motor van participatie, verslag van een verkennend onderzoek*. Op basis van de bevindingen in dit onderzoek en een nadere verdieping daarvan zijn in de loop van 2008 aanbevelingen voor een actief provinciaal beleid geformuleerd.

Op zoek naar verbindingen tussen cultuur en economie

In vervolg op het onderzoek 'Cultuur als motor van participatie' heeft het PON in opdracht van de provincie gezocht naar inspirerende voorbeelden van *community art*. Daarvoor zijn gesprekken gevoerd met deskundigen uit de wereld van cultuur, kunst en participatie. Er zijn aanbevelingen en twee concrete voorstellen geformuleerd die op korte termijn uitgevoerd kunnen worden.

Verkenning jeugdpreventie op internet

In opdracht van de provincie voerde het PON een verkenning uit naar de voors en tegens van hulp via internet. Ook is er een bijeenkomst georganiseerd met experts. De uitkomsten van de verkenning en de expertmeeting zijn neergelegd in de publicatie *Jeugdhulp en –zorg via internet*.

In vervolg op deze publicatie zijn gesprekken gevoerd met de partners van het Centrum voor Jeugd en Gezin in Tilburg om te bezien op welke wijze aan de slag kan worden gegaan met hulp via internet. Naar verwachting mondt dit in 2009 uit in een concrete opdracht.

Secretariaat Bijzondere Leerstoel Ouderenbeleid

In opdracht van de provincie voert het PON het secretariaat van de Stichting Bijzondere Leerstoel Ouderenbeleid en participeren wij in het bestuur van deze stichting. De Leerstoel Ouderenbeleid is ondergebracht bij de Faculteit der Sociale Wetenschappen van de Universiteit van Tilburg.

Conferentie ambulante werkvormen in de jeugdzorg

In opdracht van de provincie bereidde het PON in 2008 de conferentie ambulante werkvormen in de jeugdzorg voor. De bijeenkomst zal plaatsvinden op 12 februari 2009. Naar verwachting zullen zo'n 80 medewerkers van de jeugdzorg bij deze bijeenkomst aanwezig zijn.

Brabantse Cultuurmonitor

'Cultuur maakt het leven rijker' is een van de slogans van de provincie. Maar in welke mate nemen Brabanders deel aan de verschillende vormen van cultuur? Om hier zicht op te krijgen heeft het PON in 2007 in opdracht van de provincie de Brabantse Cultuurmonitor ontwikkeld. In samenspraak met het UITmarketingburo zijn daar ook vragen over cultuurmarketing aan toegevoegd. In 2008 mondde het onderzoek uit in de rapportage *Van harmonieorkest tot danceparty: Cultuurparticipatie in Noord-Brabant*.

Doorontwikkeling Cultuurmonitor

Na de totstandkoming van de eerste Brabantse Cultuurmonitor vindt de provincie het van belang om te kijken hoe er voor gezorgd kan worden dat deze monitor periodiek herhaald kan worden. Een van de opties is om deze monitor ook aan gemeenten aan te bieden, waardoor de kosten door provincie en gemeenten gedeeld kunnen worden. In 2008 zijn hierover enkele verkennende gesprekken gevoerd en met de provincie is gesproken over de mogelijkheden om kengetallen voor cultuur te gaan ontwikkelen.

Verbinden diverse monitoren op cultureel terrein

Het PON heeft in opdracht van de provincie onderzocht hoe de verschillende in omloop zijnde cultuurmonitoren zouden kunnen worden gecombineerd tot één cultuurmonitor. Echter, al snel werd duidelijk dat dit een haast onmogelijke klus is, onder andere omdat de verschillende monitoren zich richten op verschillende doelgroepen.

Brabantse Jeugdmonitor

Sinds 2003 is het PON betrokken bij de ontwikkeling van een brede Brabantse Jeugdmonitor. Vanaf 2007 beperkte onze inzet zich tot deelname aan een begeleidingscommissie onder voorzitterschap van K2. Door de geringe opkomst van GGD-medewerkers bij deze commissievergaderingen en de constatering dat de jeugdmonitor zich steeds verder verengt tot een gezondheidsmonitor lijkt verdere deelname aan deze commissie voor het PON in de toekomst weinig zinvol.

Jeugdbalans

In het kader van de verbeteragenda voor de jeugd wil de provincie investeren in een betere aansluiting tussen jeugdzorgvoorzieningen en preventieve voorzieningen. Belangrijk onderdeel van de verbeteragenda is de jeugdbalans, waarin provinciale en gemeentelijke beleids- en sturingsinformatie samenkomt. Om de jeugdbalans te ontwikkelen is de provincie in 2008 gestart met een zevental kopgroepgemeenten.

Naar verwachting zal het aantal deelnemende gemeenten in 2009 aanzienlijk uitbreiden. Het PON zal de gemeentelijke en provinciale analyses uitvoeren.

Monitor sociale participatie

In 1999 en 2004 voerde het PON in opdracht van de provincie de monitor sociale participatie uit. Deze periodieke monitor geeft inzicht in de stand van het vrijwilligerswerk, mantelzorg en enkele andere vormen van participatie in Noord-Brabant. De monitor wordt in 2009 herhaald. In 2008 is met de voorbereidingen, zoals het actualiseren van de vragenlijst, begonnen.

Voorverkenning eenzaamheid

In opdracht van de provincie deed het PON, in samenwerking met de PRVMZ, een literatuurstudie naar eenzaamheid en sociaal isolement. Over de notitie is een rondetafelgesprek georganiseerd met vertegenwoordigers van drie gemeenten en woningcorporaties. In 2009 verschijnt een handzame brochure waarin aanbevelingen worden gedaan over de aanpak van sociaal isolement.

Nieuwe initiatieven voor ouderparticipatie in het onderwijs

In opdracht van de provincie voert het PON twee pilotprojecten uit voor ouderparticipatie in het voortgezet onderwijs. Dit gebeurt op het Stedelijk College Eindhoven en De Nieuwste School in Tilburg. Medio 2008 ging de uitvoering van start. Onder ouders van beide onderwijsinstellingen is onderzocht hoe zij nu participeren en wat hun wensen en verwachtingen van de school zijn. Het project loopt twee jaar, waarbij de methodiek om ouderparticipatie te bevorderen wordt gevolgd. De resultaten zullen in 2010 naar buiten gebracht worden.

Kleinschalige woonzorgvoorzieningen

De provincie wil in de bestuursperiode 2007-2011 een bijdrage leveren aan het zo lang mogelijk zelfstandig wonen van mensen met een beperking. Daartoe heeft de provincie in 2008 een subsidieregeling voor kleinschalige woonzorgvoorzieningen in het leven geroepen. Eind 2008 organiseerde de provincie een eerste brainstorm over de effectiviteit van deze provinciale subsidieregeling. In vervolg daarop brengt het PON, samen met de provincie, in beeld of de provincie in de nabije toekomst een rol heeft op dit terrein en zo ja, wat die rol zou moeten inhouden.

Organisatiestructuur brede school

De afgelopen jaren is veel geïnvesteerd in de inhoudelijke kant van de brede school. Op lokaal niveau hebben betrokkenen uit onderwijs, welzijn, zorg, sport en educatie hard gewerkt aan de ontwikkeling en uitbouw van het concept. Recentelijk zijn vanuit het veld signalen waar te nemen dat het aanbeveling verdient om, in vervolg op deze inhoudsdiscussies, meer aandacht te schenken aan het vormen en structureren van brede scholen.

In opdracht van de provincie en in samenwerking met een stuurgroep heeft het PON daarvoor een handreiking opgesteld. Er worden drie structuurvarianten besproken en er is aandacht voor de algemene kenmerken, de interne structuur en mogelijke toepassingsterreinen. Ook passeren diverse praktijkvoorbeelden de revue.

Comité van Toezicht IAB-3

In 2006 is voor de derde achtereenvolgende keer met behulp van Europese en provinciale middelen een stimuleringsfonds gecreëerd om de innovatiekracht van het Brabantse bedrijfsleven en de maatschappelijke organisaties te benutten voor het thema *Active Aging*. Het PON vervulde daarbij een adviserende rol ten behoeve van de Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM), de uitvoerende organisatie. Het PON maakt ook deel uit van het Comité van Toezicht van IAB-3 (Innovatieve Acties Brabant).

Aanvullend onderzoek Culturele hoofdstad 2018

BrabantStad wil in 2018 culturele hoofdstad van Europa worden. Kenmerkend voor Brabant is de verwevenheid van stad en platteland. In opdracht van de provincie ging het PON na op welke wijze dit onderwerp een plek zou kunnen krijgen in het idee Culturele hoofdstad. De bevindingen zijn neergelegd in een rapportage, die is aangeboden aan de provincie.

Brabants Kenniscentrum Ouderen (BKO)

Het PON voert het secretariaat van het BKO. Dit jaar zijn de werkzaamheden van het BKO afgerond. De activiteiten stonden in het teken van de afbouw en afronding van lopende projecten en overdracht van ervaringen. In november presenteerde het BKO tijdens zijn slotsymposium een toekomstgerichte agenda voor de aanpak van vergrijzing en ontgroening in Brabant.

Flexibel volume

Methodiekbeschrijving huiselijk geweld

In opdracht van Palet, adviseurs diversiteit, onderzocht het PON welke strategieën vrouwen hanteren om huiselijk geweld te stoppen en wat daarbij effectief is. De resultaten van het onderzoek zijn neergelegd in de publicatie *Een kwestie van vertrouwen*, waarin een stappenplan is opgenomen voor de preventie van huiselijk geweld in (allochtone) gezinnen. De publicatie was de aanleiding voor een studiemiddag die Palet 11 november 2008 organiseerde.

Het onderzoek werd mogelijk dankzij financiële steun van de provincie.

Sport en bewegen in het basisonderwijs

Sportservice Noord-Brabant wil inzicht hebben in het bewegingsonderwijs in Brabant, meer specifiek in het basisonderwijs. Men wil weten hoe scholen dit onderwijs invullen qua kader (welk type leerkracht zetten ze hiervoor in, met welke bevoegdheid), welke accommodatie gebruiken ze, hoeveel uren zijn er voor het bewegingsonderwijs beschikbaar. Sportservice Noord-Brabant heeft het PON gevraagd dit te onderzoeken. In het najaar van 2008 ontvingen alle instellingen voor basisonderwijs in Noord-Brabant per post een vragenlijst. Zo'n twintig procent van de scholen heeft meegewerkt aan het onderzoek. De resultaten worden vastgelegd in een rapportage die begin 2009 verschijnt.

Monitor multi-etnische samenleving, deel 6

Al vijf keer eerder publiceerde het PON in opdracht van de provincie de monitor multi-etnische samenleving; de eerste verscheen in 1994, de laatste in 2006. Deze zesde editie richt zich op veranderingen in de bevolkingssamenstelling, de onderwijsdeelname en de arbeidsmarktsituatie van allochtonen, waarbij specifieke Brabantse ontwikkelingen in kaart zijn gebracht. Voor deze opdracht werden ook dagen uit de basisstructuur ingezet.

Sectorverkenningen amateurkunst

Dit project wil een totaalbeeld geven van wat er allemaal binnen de amateurkunst in Noord-Brabant gebeurt. Het ging in 2007 van start, in opdracht van de provincie. De volgende deelonderzoeken zijn uitgevoerd:

- 1 Heranalyse van de dataset Brabantse Cultuurmonitor, waarbij de data over actieve cultuurparticipatie zijn geplaatst binnen de heersende definitie van amateurkunst.
- 2 Inventarisatie van de culturele diversiteit binnen de amateurkunst (totale omvang sector en verdeling naar disciplines).
- 3 Mixed-mode onderzoek onder verenigingen en Centra voor Cultuureducatie.

- 4 Onderzoek onder allochtonen om beter zicht te krijgen (in welke mate en) aan welke vormen van amateurkunst zij doen.

De resultaten van deze onderdelen zijn gebundeld in het rapport *Sectorverkenning amateurkunst in Noord-Brabant*.

KVO-ledenpeiling

De Katholieke Vrouwen Organisatie (KVO) heeft het PON in 2007 verzocht om aan de hand van een ledenpeiling meer zicht te krijgen op de achtergronden en wensen van haar leden. Op basis hiervan is een ledenpanel opgezet. Dit panel is in 2008 drie maal bevestigd over de onderwerpen leefbaarheid, gezondheid en geloofsovertuiging.

De arbeidsmarktpositie van jonge Molukkers

Het PON onderzoekt in opdracht van Palet, adviseurs in diversiteit en de provincie de arbeidsmarktpositie van jonge Molukkers. Na de voorbereidende werkzaamheden zijn in augustus de vragenlijsten onder Molukse jongeren afgenomen. De conceptrapportage was half december gereed. In januari 2009 verschijnt de eindrapportage.

Extern betaald

Aanhaken of afhaken

In vervolg op eerdere activiteiten onder de titel 'Aanhaken of afhaken', waarbij het gaat om processen van insluiting en uitsluiting, organiseerde het PON in opdracht van de provincie een reeks workshops onder de titel *Met andere ogen*. Hierbij werd samengewerkt met de Antidiscriminatiebureaus en de UvT. De workshop werd in totaal twaalf keer aangeboden. De resultaten worden gebundeld in een rapportage, die in 2009 verschijnt.

Evaluatie schoolmaatschappelijk werk

Het PON heeft in opdracht van de gemeente Eindhoven een evaluatie uitgevoerd van de inzet van het schoolmaatschappelijk werk in het primair en voortgezet onderwijs en op een aantal scholen van het ROC. Het rapport, dat begin 2009 verschijnt, biedt inzicht in de tevredenheid van de scholen en van de schoolmaatschappelijk werkers en geeft aanbevelingen voor de toekomst.

Onderzoeksinventarisatie Jeugd en Gezin

In opdracht van de Verkenningcommissie Jeugd en Gezin van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) inventariseerde het PON welke wetenschappelijke onderzoeksprogramma's er in Nederland recent zijn afgerond of zijn geprogrammeerd die matchen met het beleidsprogramma *Alle kansen voor alle kinderen* van het Ministerie van Jeugd en Gezin. Het doel was inzicht te bieden in de lacunes die er zijn in de huidige onderzoeksprogramma's, zodat onderzoek op de ontbrekende thema's kan worden gestimuleerd.

Inventarisatie Kennisbronnen Nederlands Jeugdinstituut (NJI)

Het NJi is door het Ministerie van Jeugd en Gezin gevraagd om antwoord te geven op de vraag of zij het instituut kan zijn dat de kennis op het terrein van gezin en gezinsbeleid verzamelt, valideert en samenhangend aanbiedt aan het veld. Om die vraag te kunnen beantwoorden heeft het PON in opdracht van het NJi geïnventariseerd welke Nederlandse kennisinstututen langlopende onderzoeken doen op de terreinen gezinsvorming; gezin, opvoeding en omgeving, arbeid en zorg.

Leren van Innoveren

Sinds 2002 ondersteunt het programma Innovatieve Acties Brabant experimentele projecten met een innovatief karakter in Brabant. In het IAB-3-programma is het de bedoeling om economische en sociale krachten te bundelen om de problemen van de vergrijzing op innovatieve wijze aan te pakken. Er zijn 21 projecten gefinancierd. In opdracht van de Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM) evalueerde het PON de projecten. Zowel het product (resultaat) als het proces (de samenwerking) is in kaart gebracht.

Onderzoek Jongerengroepen Goirle

In opdracht van de gemeente Goirle heeft het PON een nulmeting uitgevoerd naar kenmerken van jeugdgroepen die zich op straat in Goirle begeven. Speciale aandacht ging daarbij uit naar de verschillende jeugdculturen. Naast een uitgebreid onderzoeksverslag hebben we advies gegeven hoe een dergelijke meting jaarlijks is te herhalen, zodat periodieke monitoring mogelijk wordt.

Symposium informele zorg

In het kader van de Bijzondere Leerstoel Ouderenbeleid heeft het PON een symposium over informele zorg opgezet en georganiseerd. Het symposium werd bezocht door zo'n honderd mensen uit diverse geledingen (gemeenten, zorginstellingen en ouderenorganisaties).

De Kruidenbuurt Tilburg

De Kruidenbuurt is een van de vijf impuls wijken van Tilburg. Sinds geruime tijd kent de wijk forse leefbaarheidsproblemen. Door de instroom van nieuwe allochtone bewoners is de sociale problematiek fors toegenomen. In opdracht van de gemeente Tilburg heeft het PON het beleid dat in de buurt is gevoerd tegen het licht gehouden. De uitkomsten zijn beschreven in het rapport *Verbinden, meer kansen voor kinderen*.

Doelmatigheidsonderzoek Stichting Welzijn Ouderen Geertruidenberg (SWOG)

De gemeente Geertruidenberg heeft het PON opdracht gegeven voor een doelmatigheidsonderzoek naar de uitvoering en organisatie van activiteiten van de welzijnsorganisatie SWOG. De resultaten van het onderzoek worden gepubliceerd in het voorjaar van 2009.

Academische Werkplaats Diversiteit in het Jeugdbeleid

Het bereik van de jeugdzorg en het jeugd- en jongerenwerk is niet voor alle groepen hetzelfde. Allochtone groepen zijn ondervertegenwoordigd in de ambulante vormen van hulp en zorg. In de zwaardere vormen van hulpverlening zijn ze juist oververtegenwoordigd. Dit gegeven vormt het uitgangspunt voor het PON om te komen tot de oprichting van de Academische Werkplaats Diversiteit in het Jeugdbeleid. In deze werkplaats worden onderzoeken en trainingsactiviteiten geëntameerd. Voor de realisatie van de werkplaats is een subsidieverzoek ingediend bij ZonMw, de Nederlandse organisatie voor gezondheidsonderzoek en zorginnovatie.

Aanbod cultuur in kaart

In opdracht van het Uitmarketingburo heeft het PON het culturele aanbod in kaart gebracht. Op basis van het handelsregister van de Kamers van Koophandel is inzicht gegeven in de omvang van de culturele sector in Brabant, alsmede in de verdeling naar de verschillende disciplines. Deze gegevens zijn opgenomen in de Sociale Atlas Brabant.

Zilveren Kracht Brabant

Zilveren Kracht Brabant richt zich op het activeren van jongere senioren om een deel van hun tijd, levenservaring en kennis in te zetten voor de Brabantse samenleving. Na een congres over dit thema (voorjaar 2007) zijn in overleg met de provincie twee lokale proefpolders benoemd: Laarbeek en Breda. Deze twee proefpolders verschillen van aard, maar liggen wel in elkaars verlengde. Het PON inventariseerde beide proefpolders en maakte een procesbeschrijving voor de overdracht van de opgebouwde kennis. De werkzaamheden van het PON werden gefinancierd door de provincie.

Lokaal vergrijzingsbeleid

In 2008 heeft het Brabants Kenniscentrum Ouderen (BKO) zijn werkzaamheden afgesloten met een 'lokale agenda voor vergrijzingsbeleid'. Met dit project wilde het BKO aandacht vragen voor de verdere ontgroening en vergrijzing in Brabant, die in sommige gemeenten tot bevolkingskrimp zal leiden. Deze ontwikkeling heeft gevolgen voor een aantal domeinen, zoals huisvesting, gezondheidszorg, werkgelegenheid en de solidariteit tussen en binnen generaties. In opdracht van het BKO verrichtte het PON een voorstudie voor deze lokale agenda.

Onderwijs en Jeugd in de Tilburgse impuls wijken

De gemeente Tilburg zoekt naar een duurzame inzet van het beleidsveld onderwijs en jeugd in de Tilburgse impuls wijken, passend in het stedelijk beleid en aansluitend bij specifieke ontwikkelingen in elke wijk. Op verzoek van de afdeling Onderwijs en Jeugd van de gemeente inventariseerde het PON welke initiatieven en activiteiten reeds plaatsvinden in betreffende wijken. Onderdeel van de opdracht was ook een kritische reflectie op de uitkomsten van die inventarisatie.

Bewerking provinciale bevolkingsprognoses

In opdracht van het Brabants Kenniscentrum Ouderen (BKO) heeft het PON de provinciale bevolkingsprognoses (tot 2030) uit 2005 bewerkt op lokaal en regionaal niveau. Hierdoor wordt duidelijk in welke regio's krimp of groei en ontgroening en/of vergrijzing plaatsvindt. In november 2008 zijn nieuwe prognosecijfers van de provincie beschikbaar gekomen. Deze zullen in 2009 verwerkt worden. De prognosecijfers zijn ook opgenomen in de Sociale Atlas Brabant.

Bijlage 2: PON-publicaties

Berg, H. van de en E. Edelmann

Van harmonieorkest tot danceparty: Cultuurparticipatie in

Noord-Brabant : nulmeting (november 2007). Provinciaal rapport.

Tilburg : PON, 2008. 85 p. : tabn., grafn. (PON-publicaties ; 08-09)

Blanken, M.

Zoek je ruzie? : Risicofactoren bij geweld door jongeren.

Tilburg : PON, 2008. 64 p. (PON-publicaties ; 08-05)

Blanken, M. en A. Bosch

Onderzoek jongerengroepen in Goirle : eindrapport.

Tilburg : PON, 2008. 69 p. : tabn., grafn.

Bosch, A. en J. Smets

Trendanalyse sociale participatie in de Brabantse steden en op het platteland.

Tilburg : PON, 2008. 28 p. : grafn., tabn.

Cox, Sj. en M. Rijkers

Op weg naar een buitengebiedontwikkelingsplan : de meningen van de inwoners van Haaren.

Tilburg : PON, 2008.

Dorrestein, A.

Zorg voor diversiteit in de zorg : eindevaluatie Equalproject.

Tilburg : PON, 2008. 35 p. (PON-publicaties ; 08-02)

Dubbele verwachtingen : over de relatie tussen lokale overheid en

haar burgers : PON jaarboek 2008 : onder red. van M. Blanken, Sj. Cox,

E. Hooghiemstra, K. Nauta en H. Horsten.

Tilburg : PON, 2008. 72 p. : foto's. (PON-publicaties ; 08-21)

Edelmann, E. en M. van Bommel

Sectorverkenning amateurkunst in Noord-Brabant : provinciaal rapport.

Tilburg : PON, 2008. 57 p. : tabn., grafn. (PON-publicaties ; 08-15)

Franken, P. en E. Kooger

Nieuwe financieringsvormen voor leefbaarheidsinitiatieven : een inventarisatie.

Tilburg : PON, 2008. 27 p. (PON-publicaties ; 08-22)

- Hartog, J. den en P. van Daal
De kracht van de verbinding : de participatie van bijzondere groepen in de samenleving in het kader van de Wmo.
Tilburg : PON, 2008. 28 p.
- Hartog, J. den en T. Rietveld
Met gedeelde zorg langer thuis : het belang van netwerkzorg voor mensen met dementie.
Tilburg : PON, 2008. 24 p. (PON-publicaties ; 08-06)
- Hartog, J. den en A. van de Wakker
Verbinden: meer kansen voor kinderen : resultaten boeken in de Kruidenbuurt.
Tilburg : PON, 2008. 45 p.
- Hooghiemstra, E., J. Smets en A. Bosch
Inventarisatie kennisinstituten Jeugd en Gezin : met medew. van H. Dries.
Tilburg : PON, 2008. 52 p. : tabn.
- Hooghiemstra, E., J. Smets en A. Bosch
Quick scan kennisinstituten Jeugd en Gezin : met medew. van H. Dries.
Tilburg : PON, 2008. 50 p.
- Hooghiemstra, E., J. Smets en J. den Hartog
Onderzoeksinventarisatie Jeugd en Gezin.
Tilburg : PON, 2008. 52 p. : tabn.
- Horsten, H.
Tussen verwachtingen en werkelijkheid : dorpsontwikkelingsplannen in de praktijk.
Tilburg : PON, 2008. 43 p. (PON-publicaties ; 08-17)
- Jaarverslag 2007 PON.*
Tilburg : PON, 2008. 60 p.
- Kleurrijk Brabant zorgt? : een inventariserend onderzoek naar personeelstekorten in de zorg in Noord-Brabant en de kansen voor allochtone vrouwen : door M. Blanken, R. Hilhorst, A. Koster en M. Smulders.*
Tilburg : PON, 2008. 51 p. : tabn. (PON-publicaties ; 08-20)
- Kooger, E.
Rapportage Midterm-review ISV 2 : niet rechtstreekse SRE gemeenten.
Tilburg : PON, 2008.

Kooger, E.
Rapportage Midterm-review ISV 2 : M7 gemeenten.
Tilburg : PON, 2008.

Kooger, E.
Dorpsontwikkelingsplan Hank.
Tilburg : PON, 2008. 50 p. : tabn., grafn., foto's

Kooger, E.
Quick scan Dorpsontwikkelingsplan Nistelrode.
Tilburg : PON, 2008. 38 p.

Kooger, E. en J. Smets
Wijkontwikkelingsplan Sprang-Capelle en Landgoed Driessen : de toekomstvisie van de inwoners.
Tilburg : PON, 2008. 120 p. : tabn., afbn., grafn.

Kooger, E. en J. Westerlaken
Dorpsontwikkelingsplan Haaren : de toekomst van het dorp Haaren.
Tilburg : PON, 2008.

Kuyper, H. de
Centrumplan Gassel : advies over de haalbaarheid.
Tilburg : PON, 2008. 13 p.

Leenders, A. en P. van Daal
Invoering Wmo: consequenties voor meedoen, kwaliteit en financiën : quick scan bij Brabantse gemeenten.
Tilburg : PON, 2008. 22 p. : tabn., grafn.

Leenders, A., T. Rietveld en J. den Hartog
Mantelzorg in perspectief : mantelzorg en de Wmo in Noord-Brabantse gemeenten 2008.
Tilburg : PON, 2008. 210 p. : tabn. (PON-publicaties ; 08-08)

Leenders, A. en J. Smets
Inventarisatie meetinstrumenten leefbaarheid.
Tilburg : PON, 2008. 38 p. : tabn.

Long, K. du en J. den Hartog
Onderzoek klanttevredenheid Wmo gemeente Vught.
Tilburg : PON, 2008. 29 p. : bijl., grafn., tabn.

Luijten, J.
De Zandpoort Groeningen : onderzoek toekomstmogelijkheden gemeenschapsvoorziening Groeningen.
Tilburg : PON, 2008. 20 p.

Luijten, J. en P. Franken
Zorgvoorzieningen Vorstenbosch : evaluatie.
Tilburg : PON, 2008. 26 p.

Luijten, J. en G. Geerken
Dorpsontwikkelingsplan Biezenmortel.
Tilburg : PON, 2008. 74 p. : tabn., grafn.

Luijten, J. en M. Rijkers
Breugel leeft! : Feiten, ontwikkelingen, meningen en acties.
Tilburg : PON, 2008. 82 p. : tabn., krtn., afbn. (PON-publicaties ; 08-16)

Luijten, J. en M. Rijkers
Dorpsontwikkelingsplan Helvoirt.
Tilburg : PON, 2008.

Maas, B.
Resultaat uit De Staat.
Tilburg : PON, 2008. 38 p. : tabn., grafn.

Maas, H., C. Mes en A. Leenders
Gemeentelijk Wmo-beleid in Noord-Brabant : stand van zaken januari 2008.
Tilburg : PON, 2008. 58 p. : grafn.

Mes, C.
Tevredenheidsonderzoek cliënten : Zorgbelang Brabant, afdeling Informatie en Klachtenopvang Gezondheidszorg.
Tilburg : PON, 2008. 58 p. : tabn., grafn.

Mes, C. en A. Leenders
Verschillen in maaltijdgebruik in het werkgebied van SWO Boekel, Uden, Veghel.
Tilburg : PON, 2008. 22 p. : tabn.

Nauta, K. en A. van de Wakker
Met creativiteit werken aan participatie : verkennend onderzoek.
Tilburg : PON, 2008. 32 p. (PON-publicaties ; 08-11)

Nauta, K. en J. Wielders
'Onderwijs en Jeugd' in de Tilburgse impuls wijken.
Tilburg : PON, 2008. 64 p.

Pepels, R.
Verslag pilot WZH Hoge Veld.
Tilburg : PON, 2008. 29 p.

Pepels, R., A. Leenders en T. Rietveld
De waarde van mantelzorgvouchers : handreiking voor gemeenten en lokale partners.
Tilburg : PON, 2008. 73 p. : tabn. (PON-publicaties ; 08-23)

Rietveld, T., E. Kooger en L. Hillenga
De menselijke maat : blijvende aandacht voor bejegening in de ouderenzorg : Tips voor het management in de ouderenzorg.
Tilburg : PON, 2008. 40 p. (PON-publicaties ; 08-14)

Rijkers, M., M. van Bommel en M. van Wezel
Quick scan verbinding stad en platteland.
Tilburg : PON, 2008.

Rijkers, M. en Sj. Cox
Dorpsontwikkelingsplan Esch.
Tilburg : PON, 2008. 68 p. : tabn., grafn.

Rijkers, M. en H. de Kuyper
Naar een gezonde exploitatie van de ontmoetingsruimte aan de Kievitshof, Landhorst.
Tilburg : PON, 2008. 25 p.

Smets, J.
Brabant en zijn multi-etnische samenleving; actualisering van cijfermatige gegevens; deel VI.
Tilburg : PON, 2008. 51 p. : tabn., grafn., krtn. (PON-publicaties ; 08-07)

Smets, J. en T. Rietveld
Acties informele zorg 2004-2007.
Tilburg : PON, 2008. 30 p.

Smets, J. en M. Smulders
Leren van innoveren : evaluatie programma IAB-3.
Tilburg : PON, 2008. 24 p. : tabn.

Smulders, M. en J. Westerlaken
Niet met goede bedoelingen alleen... : tien valkuilen bij leefbaarheidsprojecten.
Tilburg : PON, 2008. folder. (PON-publicaties ; 08-01)

Stultjens, E. en E. Kooger
Wijkontwikkelingsplan Besoyen : toekomst van een Waalwijkse wijk.
Tilburg : PON, 2008. 41 p. : tabn., afbn.

Stultjens, E. en A. van de Wakker
Jeugdhulp en -zorg via internet : een verkenning naar de mogelijkheden.
Tilburg : PON, 2008. 30 p. : tabn. (PON-publicaties ; 08-10)

Swinkels, M.
Zorgtechnologie aan huis : hulpmiddelen voor dementerenden : rapportage fase 1.
Tilburg : PON, 2008. 47 p. : tabn.

Verstegen, T.
Handen uit de mouwen : bewoners mét anderen op de bres voor leefbare dorpen ; onder red. van H. de Kuyper.
Tilburg : PON, 2008. 35 p. : foto's. (PON-publicaties ; 08-13)

Wakker, A. van de en K. Nauta
Cultuur als motor voor participatie : aanbevelingen voor provinciaal beleid.
Tilburg : PON, 2008. 15 p.

Westerlaken, J.
Evaluatie Sociale Atlas Brabant.
Tilburg : PON, 2008. 31 p. : tabn.

Wezel, M. van
Alert op taal : een verkenning van de taalvaardigheid bij Hbo-studenten in Noord-Brabant.
Tilburg : PON, 2008. 26 p.

Wezel, M. van
Een kwestie van vertrouwen : preventie huiselijk geweld in allochtone gezinnen in zes stappen.
Tilburg : PON, 2008. 54 p. : afbn. (PON-publicaties ; 08-18)

Wielders, J.
HRM-Vrijwilligersmanagement bij SOB: deelproject van Zilveren Kracht Brabant rapportage voor SOB.
Tilburg : PON, 2008. 29 p.

Wielders, J.
De structuur van de brede school : een handreiking voor maatwerk.
Tilburg : PON, 2008. 44 p. : afbn. (PON-publicaties ; 08-12)

Bijlage 3: Publicaties in samenwerking met derden

Bommel, M. van, E. Stultjens, K. du Long en Sj. Cox
De Staat van de Gemeente : najaar 2007.
Tilburg : PON ; BMC ; Deloitte, 2008. 148 p. : grafn., tabn., bijl.
(PON-publicaties ; 08-04)

Bommel, M. van, E. Stultjens en K. du Long
De Staat van de Gemeente : voorjaar 2008.
Tilburg : PON ; BMC ; Deloitte, 2008. 114 p. : grafn., tabn., bijl.
(PON-publicaties ; 08-19)

Kuyper, H. de en J. Luijten
Verslag 2007 en Jaarplan 2008 Stichting Op het Dorp.
Grave : Stichting Op het Dorp ; PON, 2008. 17 p. : tabn.

Luijten, J. en M. Smulders
Leefbaarheid in de Wijde Biesbosch.
Tilburg ; Den Bosch : PON ; Provincie Noord-Brabant, 2008. 12 p.
(PON-publicaties ; 08-03)

Maas, H.
Het kan wel! : Drie gemeenten nader belicht.
Tilburg : BKO, 2008. 30 p.

Naar een monitor plattelandsontwikkeling : fase 1: Pilotstudie nulmeting De Peel : door W. Haarmann, R. Smeets, M. van Klingeren en M. Rijkers.
Tilburg : Telos, 2008. 83 p. : tabn., grafn. Met afz.: Factsheets.

Rijkers, M. en W. Haarmann
Brabanders over hun platteland : met medew. van K. du Long, Sj. Cox, J. Dagevos en M van Klingeren.
Tilburg : Telos, 2008. 50 p. : tabn., grafn.

Toekomstvisie Raamsdonk : samengest. door H. de Kuyper.
Tilburg : Projectgroep Toekomstvisie Raamsdonk ; PON, 2008. 41 p. : tabn.

Vergrijzing en ontgroening : Is Brabant er klaar voor?
Tilburg : BKO, 2008. dvd

Bijlage 4: Artikelen

Dorrestein, A.

Zorg voor diversiteit in de zorg.

In: *Sociaal Bestek* ; Jrg. 70, nr. 4 (april 2008), p 2-5.

Hooghiemstra, E.

Gezinsbeleid van Rouvoet mist duidelijke doelen.

In: *Brabants Dagblad*, 12 november 2008.

Janssen, J. en H. de Kuyper

Van integratie naar identificatie : leefbaarheid van kleine kernen in Noord-Brabant (1945-2005).

In: *Noordbrabants Historisch Jaarboek* ; Jrg. 24, 2007, p. 166-198.

Kleijngeld, N.

Goed bestuurder luistert wel.

In: *Brabants Dagblad*, 3 oktober 2008.

Nauta, K.

The Young ones : over Brabantse jongeren en duurzaamheid.

In: *Jong & houdbaar : jongeren, duurzame ontwikkeling en onderwijs*.

Hilversum : Hiteq, centrum van innovatie, 2008

Overheid heeft verkeerd beeld van burgers.

In: *Brabants Dagblad*, 23 september 2008.

Weterings, R.

Eisende burger is nog te weinig partner overheid.

In: *Brabants Dagblad*, 26 september 2008.

Wilke, M.

Overheid luistert te veel naar de burger.

In: *Brabants Dagblad*, 23 september 2008.

Bijlage 5: Lezingen en gespreksleiding

Ondertekening convenant Bergeijk

Op 18 februari 2008 vond in de raadzaal van het gemeentehuis in Bergeijk de feestelijke ondertekening plaats van het convenant, waarin de nieuwe afspraken tussen gemeente en dorpsraden zijn vastgelegd. Bij die gelegenheid verzorgde het PON een inleiding over de praktijkervaringen met zulke convenanten.

Congres Jeugd en armoede

Op 17 april 2008 vond in Utrecht het congres Jeugd en armoede, georganiseerd door Stimulansz en Nibud, plaats. Bij die gelegenheid verzorgde het PON een inleiding over gezinnen en armoede.

Studiemiddag 'Bergeijk aan zet'

Op 17 april 2008 organiseerde GOW De Kempen de studiemiddag 'Bergeijk aan zet'. Het PON verzorgde een workshop over de vraag hoe je burgers kunt activeren en betrekken bij vraagstukken op het gebied van wonen, welzijn en zorg.

Training Centrum voor Jeugd en Gezin

In opdracht van het SGBO verzorgde het PON op 14 mei 2008 een training tijdens de Verdiepingsdag Centrum voor Jeugd en Gezin voor gemeentelijke beleidsambtenaren jeugd.

Expertmeeting Taskforce DeeltijdPlus

Op 20 mei 2008 organiseerde de Taskforce DeeltijdPlus in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een expertmeeting. Het PON verzorgde een lezing onder de titel 'Samenhang tussen deeltijdwerk en moederschapsideologie?'

Basistaken GGD West-Brabant

De GGD West-Brabant heeft haar basistaken, in overleg met haar opdrachtgevers, de gemeenten in West-Brabant, herijkt. Daartoe werden twee bijeenkomsten met bestuurders en ambtenaren belegd. De bijeenkomsten vonden plaats op 30 mei en 6 juni 2008 en werden voorgezeten door het PON.

Ondernemende vrouwen in Brabant

Op verzoek van de Provinciale Vrouwenraad verzorgde het PON op 3 juni 2008 een lezing over het onderwerp 'Ondernemende vrouwen in Brabant'.

Bewonersavond IDOP Steensel

De gemeente Eersel is in 2008 gestart met het opstellen van een Integraal Dorpsontwikkelingsplan voor de kern Steensel. Op verzoek van de dorpsraad verzorgde het PON de gespreksleiding bij de startbijeenkomst op 10 juni 2008.

Bestemmingsplan Ulvenhout

De gemeente Breda werkt aan een nieuw bestemmingsplan voor de kern Ulvenhout. Daarbij wil men de inwoners nadrukkelijk betrekken. Op verzoek van de Dorpsraad Ulvenhout vervulde het PON de rol van gespreksleider bij een informatieavond voor de inwoners op 24 juni 2008. Tijdens die bijeenkomst meldden diverse inwoners zich aan voor deelname aan de klankbordgroep.

Eind 2008 was de nota van uitgangspunten voor het bestemmingsplan in conceptvorm gereed. Op verzoek van de dorpsraad leidde het PON op 15 december 2008 een discussie van de klankbordgroep over deze conceptnota.

Internationale expertmeeting Centrum voor Jeugd en Gezin

Tijdens deze conferentie, georganiseerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) op 19 september 2008 verzorgde het PON een workshop.

Subsidiebeleid gemeente Haaren

De gemeente Haaren wil komen tot een nieuw subsidiebeleid. Daarvoor organiseerde de gemeenteraad op 2 oktober 2008 een themabijeenkomst voor vertegenwoordigers van het verenigingsleven. In opdracht van de gemeente leidde het PON deze bijeenkomst.

Werkbezoek Mill

Op 9 oktober 2008 bracht mevrouw B. van Haaften, gedeputeerde voor jeugd, cultuur en samenleving, een werkbezoek aan Mill. Tijdens dit bezoek werd tevens de nieuwe subsidieregeling *Leefbare dorpen* besproken. Aan dit gesprek namen, naast vertegenwoordigers van de provincie, ook deel de gemeente, de vereniging kleine kernen noord-brabant en 't Heft (de provinciale organisatie van gemeenschapshuizen). Op verzoek van de provincie vervulde het PON de rol van gespreksleider.

Burgerparticipatie in de gemeente Waalwijk

Naar aanleiding van het PON-Jaarboek 2008 organiseerde het college van B&W van Waalwijk een discussiebijeenkomst over burgerparticipatie in de gemeente. De discussie tussen het college en twee vertegenwoordigers van het PON vond plaats op 28 oktober 2008.

IDOP Mill

De gemeente Mill en Sint Hubert heeft voor de kern Mill een Integraal Dorpsontwikkelingsplan opgesteld. Omdat de provincie bij een IDOP veel waarde hecht aan het draagvlak onder de inwoners organiseerde de gemeente op 11 november 2008 een informatieavond voor de bevolking. In opdracht van de gemeente verzorgde het PON, samen met de gemeente en welzijnsinstelling Radius, de voorbereiding van deze bijeenkomst. Tevens zorgden wij voor de gespreksleiding.

Roosendaal Bewoners Congres 2008

Welzijnsinstelling SIW organiseerde op 17 november 2008 het Roosendaals Bewonerscongres 2008. Bij die gelegenheid verzorgde het PON een inleiding over het thema 'Bewoners aan het woord'.

Conferentie Opvoedingsondersteuning

Op 24 november 2008 verzorgde het PON een workshop tijdens de conferentie opvoedingsondersteuning van het Centrum voor Jeugd en Gezin.

Kennisdag Sociaal en Vitaal Platteland

Op 2 december 2008 organiseerde MOVISIE de landelijke Kennisdag Sociaal en Vitaal Platteland. Bij die gelegenheid verzorgde het PON een workshop over het Wonen-Zorg-Service in de Wijk-concept en de meerwaarde die dit kan hebben voor de leefbaarheid in kleine kernen.

Bijlage 6: Opdrachtgevers

ActiZ
Brabants Kenniscentrum Ouderen (BKO)
Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM)
Brabantse Raad voor de Informele Zorg (BRIZ)
Casade Woondiensten
Fonds Psychische Gezondheid
Gebiedscommissie Wijde Biesbosch
Gemeente Baarle-Nassau
Gemeente Breda
Gemeente Bernheze
Gemeente Deurne
Gemeente Eindhoven
Gemeente Geertruidenberg
Gemeente Goirle
Gemeente Haaren
Gemeente Noord-Beveland (Zeeland)
Gemeente Reusel-De Mierden
Gemeente Sliedrecht (Zuid-Holland)
Gemeente Son en Breugel
Gemeente Tilburg
Gemeente Uden
Gemeente Venlo (Limburg)
Gemeente Vught
Gemeente Waalwijk
Gemeente Werkendam
Innovatiefonds Zorgverzekeraars
Katholieke Vrouwenorganisatie (KVO)
Kerngroep TRILL
Mezzo
Nederlands Jeugdinstituut (NJI)
Nederlands Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO)
Palet
Provincie Noord-Brabant
Samenwerkende Hersenletselorganisaties Brabant (SHOB)
Samenwerkingsverband Regio Eindhoven (SRE)
Sportservice Noord-Brabant
Stichting Alcoholpreventie (STAP)
Stichting Bijzondere Leerstoel Ouderenbeleid
Stichting Op het Dorp
Stichting Sluyterman van Loo

Stichting Welzijn Ouderen Uden-Veghel-Boekel
Stichting Zet
Telos, Brabants centrum voor duurzame ontwikkeling
UITmarketingburo
Vereniging Brabantse Gemeenten (VBG)
vereniging kleine kernen noord-brabant
Vita Accretio
VSB-fonds
Waterschap De Dommel
WoCom
Wooninc.

Bijlage 7: Bestuur en bureau

Samenstelling PON-bestuur per ultimo 2008

de heer drs. A. Kleijngeld	voorzitter
de heer drs. A. Weitenberg	penningmeester/secretaris
de heer H. Crielaars	
de heer drs. J. Janssen	
de heer ir. R. Möhlmann	
de heer drs. U. Pekdemir MPA	
mevrouw M. de Wit	

Samenstelling personeel per ultimo 2008

dr. Erna Hooghiemstra	directeur
Paul van Daal	teammanager
ir. Hans de Kuyper	teammanager
Monique Gori	directiesecretariaat
Claire Hoogendijk	communicatie & PR
Antoinette van der Heijden	secretariaat/receptie
Emilia Hoedjes	receptie/secretariaat
Trudi de Rijck	secretariaat/receptie
Wilma van Vugt	receptie/secretariaat
Marie-Louise van Gils	huishoudelijke dienst (ingehuurd)
Ashraf Nasabalthoseini	huishoudelijke dienst (ingehuurd)
Francijn Yüksel	informatievoorziening
Monique Ambachtsheer	financieel-economische zaken/secretariaat
Joyce Jonkers	financieel-economische zaken
Natasja Michiels	financieel-economische zaken
Marion Bax	salarisadministratie
Moniek Dupuis MBA	P&O-zaken a.i.
drs. Stan ten Thije	systembeheer

Werkzaam binnen de teams

drs. Wies Arts
drs. Mariëlle Blanken
drs. Marianne van Bommel
drs. Sjaak Cox
drs. Anneke Dorrestein
drs. Egbert Edelmann
Peter Franken
ir. Gerhard Geerken

Jeannette den Hartog MSc
Ed Kooger
drs. Anke Leenders
drs. Karin du Long
ir. Jolanda Luijten
Henriëtte Maas
dr. Carola Mes
drs. Kees Nauta
drs. Riny Pepels
drs. Trude Rietveld
Maartje Rijkers MSc
Tjeerd Schatorjé MSc
ir. Judith Smets
drs. Mirjam Smulders
drs. Eva Stultjens
drs. Ab van de Wakker
drs. Jolanda Westerlaken
drs. Marianne van Wezel

In de loop van het verslagjaar waren voorts werkzaam bij het PON:

drs. ing. Corinne Aerds (ingehuurd)
drs. Astrid Bosch
Tiny Drubers
mr. Harrie van Gestel (ingehuurd)
drs. Max Knegt
Bert Schellekens
Heleen Stulen
Dymph Vos
drs. Jos Wielders
Thea Zijlmans